

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра прикладної лінгвістики

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для підготовки здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»

Одеса
Фенікс
2024

УДК 821.161.2.09
I-90

Рекомендовано до друку рішенням навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 17 січня 2024 р.)

Укладач:

Назаренко Оксана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (ORCID ID: 0000–0002–4697–6100)

Рецензенти:

Колкутіна Вікторія Вікторівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сікорська Вікторія Юрївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації Одеського національного морського університету.

Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для
I-90 здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти галузі знань
03 «Гуманітарні науки», спец. 035 «Філологія» [Електронне
видання] / уклад.: О. М. Назаренко ; Нац. ун-т «Одес. юрид.
академія». – Одеса : Фенікс, 2024. – 82 с. – Режим доступу:
<https://>

ISBN 978–617–8395–49–0

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти, які вивчають дисципліну «Історія української літератури».

У посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, методичні вказівки для викладачів, які проводять практичні заняття, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньої програми вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» і рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

УДК 821.161.2.09

ISBN 978–617–8395–49–0

© О. М. Назаренко, 2024

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Історія української літератури» передбачає засвоєння студентами фактичних відомостей із даного курсу, вивчення тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей художніх текстів цього періоду, з'ясування особливостей найяскравіших явищ, які уособлюють логіку розвитку художнього мислення зазначеного періоду, вивчення й пізнання творчості письменників, яка увиразнює художні прикмети національної літератури тощо. Беручи до уваги наявність базових знань студентів з класичної та сучасної літератури, набутих за період навчання у середній школі, вибір авторів та творів, особливо класичної літератури, припадає на яскраві літературні зразки, які залишилися поза увагою шкільної програми. Особлива увага приділяється вивченню творів історичного напрямку напряму, що в першу чергу мають формувати національний світогляд і патріотизм майбутнього філолога. Суттєвою часткою курсу є опрацювання творів письменників та поетів різних періодів. Також увагу зосереджено на творчості письменників, що пишуть «поза нормою», але є яскравими представниками української літератури, студенти з першого заняття мають можливість приєднатися до літературних дискусій, що точаться навколо творчості письменників українського андеграунду.

Мета курсу – формування у майбутніх філологів здібності ефективно використовувати при вирішенні професійних завдань знань про основні тенденції розвитку, тематику і проблематику, художньо-стильові ознаки текстів й розуміння літератури як форми художнього пізнання і упорядкування дійсності, про надбання української літератури у контексті світової, а також виховання патріотизму, гуманізму, удосконалення естетичного смаку, власного світогляду.

Завдання курсу – формування навичок виявляти основні, провідні ознаки й домінанти творів, характеризувати художні особливості митця на різних етапах його творчого шляху, індивідуальний стиль, основні світоглядні ідеї письменника; вміння аналізувати твір з урахуванням його художньої, естетичної цілісності, автор-

ської позиції, сучасного прочитання; розкривати основні проблеми творів; зіставляти різні погляди на творчість письменника, виявляти здатність доводити, аргументувати свої твердження про твір; вивчення інших дисциплін і поглиблення знань шляхом самостійної роботи; закласти основи, необхідні для вивчення дисциплін за спеціальністю.

Опановування курсом «Історія української літератури» передбачає читання лекцій, проведення практичних занять, консультацій, самостійної роботи, складання заліку. Особлива увага приділяється прищепленню студентам практичних навичок із застосування отриманих знань у майбутній професійній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після вивчення дисципліни здобувачі повинні:

- знати найважливіші факти літературного процесу від давнини до початку XXI століття, специфіку основних тенденцій розвитку художньої літератури певного періоду;
- знати найвизначніші біографічні відомості про письменників, місце і значення прозових творів в доробку автора та літературному процесі;
- пояснювати мистецькі напрями, що репрезентують літератори;
- знати визначальні ознаки понять (традиціоналізм, літературні роди та їх основні жанри як своєрідні способи образного відтворення дійсності: роман, повість, оповідання, новела; традиції і новаторство в художній літературі; індивідуальний стиль письменника; система зображально-виражальних засобів);
- вміти аналізувати твір з урахуванням його художньої, естетичної цілісності, авторської позиції, сучасного прочитання;
- розкривати основні проблеми творів, їхню специфіку змісту і форми;
- зіставляти різні погляди на творчість письменника, виявляти здатність доводити, аргументувати свої твердження про твір;
- використовувати додаткові джерела (монографії, статті, енциклопедії, довідники, словники термінів тощо);
- володіти навичками самостійної роботи, готувати доповіді, реферати чи дослідження-повідомлення проблемного характеру на літературну тему.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка «відмінно» / А – теоретичний зміст дисципліни засвоєний цілком. Здобувач вищої освіти має системні, повні, ґрунтовні знання щодо творчості письменників певного періоду, фактичних відомостей з історії української літератури, характеристики класифікації тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних творів письменників ХХ ст. без помилок. Здобувачу властивий високий (творчий) рівень компетентності, він уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати вивчений матеріал, добирати джерела інформації та користуватися ними. Відповідь є повною, логічно обґрунтованою, з правильним використанням літературних термінів.

Оцінка «добре» / В – теоретичний зміст дисципліни засвоєний цілком, необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані, завдання виконані переважно якісно. Здобувач вищої освіти добре опанував вивчений матеріал, уміє застосовувати знання в стандартних ситуаціях, аналізувати й систематизувати інформацію щодо творчості письменників, фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду, характеристики класифікації тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних творів письменників. Здобувач вищої освіти уміє дати ґрунтовну відповідь на поставлене запитання, володіє понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності. Здобувач вищої освіти самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною. Письмові завдання виконані цілком, але допущені незначні неточності або кілька помилок.

Оцінка «добре» / С – теоретичний зміст навчальної дисципліни здебільшого засвоєний. Необхідні практичні навички роботи з вивченим матеріалом щодо творчості письменників, фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду, характеристики класифікації тематики, проблематики, жанрово-стильових

особливостей історичних творів письменників сформовані на достатньому рівні. Всі передбачені навчальною програмою завдання виконані, жодне з них не оцінене мінімальним балом. Деякі завдання виконані з помилками, деякими несуттєвими недоліками. Здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці, виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи на підтвердження певних думок. Відповіді на запитання є логічними, аргументованими, хоч і мають неточності, зокрема, кілька суттєвих помилок.

Оцінка «задовільно» / D – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані на базовому рівні. Здобувач вищої освіти загалом правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні теорії і факти з творчості письменників, фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду, характеристики класифікації тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних творів письменників, уміє наводити власні приклади на підтвердження певних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності. Більшість робіт, передбачених програмою, виконано частково, деякі з фактичними та змістовними помилками.

Оцінка «задовільно» / E – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Деякі практичні навички роботи не сформовані. Здобувач вищої освіти виявляє поверхові знання з фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розуміння основних положень навчального матеріалу, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні. Відповідь є недостатньо осмисленою. Уміє застосовувати знання для виконання завдань за зразком. Більшість робіт, передбачених програмою виконано, якість виконання деяких із них оцінена мінімальним балом.

Оцінка «незадовільно» / FX – теоретичний зміст курсу засвоєний лише фрагментарно. Необхідні практичні навички не сформовані. Здобувач не знає базового матеріалу щодо творчості письменників, фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду, характеристики класифікації тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних творів письменни-

ків, не володіє понятійним апаратом. Відзначається низьким рівнем компетентності. Більшість передбачених програмою навчальних завдань не виконано або якість їх виконання мінімальна. За додаткової самостійної роботи над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання завдань.

Оцінка «незадовільно» / F –теоретичний зміст навчальної дисципліни не засвоєний. Необхідні практичні навички роботи не сформовані, необхідні завдання не виконані або мають грубі помилки. Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання й відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів або не володіє взагалі. Необхідна подальша робота (зокрема, повторне вивчення курсу).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Шкала оцінювання			
100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90–100	A	Відмінно	зараховано
82–89	B	Добре	
74–81	C		
64–73	D	Задовільно	
60–63	E		
35–59	Fx	незадовільно	не зараховано
1–34	F		

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекційні заняття	Практичні заняття	Всього ауд. годин	Курсові роботи	Контрольні роботи	Самостійна робота	Всього годин	Кількість кредитів ECTS	Екзамен	Залік
ден-на	1	1	14	16	30	-	-	60	90	3	-	+

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назви розділів, тем	Кількість годин			
		усього	лекцій	практичні заняття	самостій- на робота
1.	Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами. Український фольклор: міфи та легенди. Прислів'я, загадки, приказки.	9	2	2	5
2.	Давня українська література. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури.	14	2	2	10
3.	XIX ст. в українській літературі: напрями, жанри, проблематика. Українська драматургія і театр у 60–90-і роки XIX ст. (М. Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук», М. Старицький «За двома зайцями»).	14	2	2	10
4.	Драматична поема – новий жанр в українській літературі XIX ст. (Леся Українка «Бояриня», «Кассандра», І. Франко «Смерть Каїна»).	14	2	2	10
5.	Розвиток жанру «історичний роман» у творчості письменників XX ст. Діалогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир». Літопис класової боротьби між польською шляхтою і українськими селянами у романі В. Гжицького «Опришки».	14	2	2	10
6.	Жіночі постаті в історії Русі-України (за романами В. Чемериса «Ярославна», П. Загребельного «Свпраксія»).	16	2	4	10
7.	«Чорний гумор» у сучасній українській постмодерній прозі. Творчість Ю. Винничука. Суржик у сучасній українській прозі. Творчість Б. Жолдака.	9	2	2	5
Всього		90	14	16	60

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

Лекція 1

Тема: Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами. Український фольклор: міфи та легенди. Прислів'я, загадки, приказки

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку давньоукраїнського фольклору; засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української фольклору давнього періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей усних текстів давнього періоду; з'ясування особливостей найяскравіших явищ, що уособлюють вірування давніх українців, які увиразнюють художні прикмети фольклорного твору; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати фольклорний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття усної народної творчості; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами.
2. Українська міфологічна система – частина єдиного джерела міфів і легенд народів світу. Класифікація основних міфологічних сюжетів.
3. Пантеон українських язичницьких божеств.
4. Українська демонологія.
5. Прислів'я, загадки, приказки як відображення побуту давніх українців.

1. Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами. Літературний процес – явище різномірне й багатоаспектне, котре потребує докладного вивчення, осмислення, критичного й теоретичного підходів. Саме тому курс *“Українська література”* має на меті ознайомити студентів зі

своєрідною складовою літературного процесу – українським письменством від давнини й до сьогодення, окреслити основні його віхи, розширити уявлення студентів про основні тенденції розвитку, тематику і проблематику, художньо-стильові ознаки текстів й розуміння літератури як форми художнього пізнання і упорядкування дійсності, доповнити їхні знання про надбання української літератури у контексті світової, а також виховати високу читацьку культуру, гуманізм, удосконалити естетичний смаку, власний світогляд.

Вивчення української літератури передбачає ознайомлення з творами у хронологічному порядку в залежності від часу створення, тому даний курс тісно пов'язаний з таким предметом, як *історія України*. Також український літературний процес є невід'ємною складовою загальносвітового літературного процесу, тому даний курс пов'язаний з таким предметом, як *світова історія*. Тісними вважаються зв'язки курсу «Українська література» з *іноземними мовами* (за можливості читання творів певного жанру в оригіналі для порівняння з українськими творами чи виявлення особливостей). Серед гуманітарних наук, з якими ще пов'язаний курс української літератури, зазначимо наступні: *українська мова, музика, образотворче мистецтво, філософія, релігія, краєзнавство, культурологія*.

2.Українська міфологічна система – частина єдиного джерела міфів і легенд народів світу. Класифікація основних міфологічних сюжетів. Сюжети й образи давньої української міфології багато в чому успадкували єдину індоєвропейську міфологічну систему. Наприклад, міф про божественне походження народу мають німці (від Одина), євреї (від сина бога Ягве), римляни (від Ромула і Рема), українці (від Дажбога, який запліднив своїм святим духом дочок Отця Русі. Це були Діви-Рожаниці).

Класифікація основних міфологічних сюжетів

- 1) Про походження життя (сотворення світу) – *космогонічні*
- 2) Про створення людини та різних народів – *антропологічні*
- 3) Про тотемічних предків окремих племен (походження племені від певної тварини) – *тотемічні*
- 4) Про походження богів – *теогонічні*
- 5) Про потойбічний світ та передбачення майбутнього – *есхатологічні*

- 6) Про різні цикли природи та обряди, пов'язані зі зміною пір року і господарською діяльністю – *календарні*
- 7) Про життєві випробування та діяння окремих героїв – *історичні або культово-біографічні*
- 8) Про виникнення окремих видів рослин, квітів, свійських та хижих тварин, птахів, риб, звірів – *природно-побутові*

Наприклад, легенда про те, чому Місяць став щербатим, пояснює зміни фаз Місяця. Парубок Місяць покохав дівчину Сонце і одружився з нею. Пройшов певний час, і він закохався в іншу дівчину – Зорю. Розлютилася Сонце і своїм золотим мечем розрубала свого невірного чоловіка Місяця навпіл. От з того часу й став він щербатим, тобто неповноцінним. Обряд писання писанок лежить в уявленні про яйце як початок усього живого. Залишки прадавніх міфів знаходимо у казках про Курочку-рябу (багатство у яйці) та Кошця Безсмертного (смерть у яйці).

3. Пантеон українських язичницьких божеств. *Український Олімп дохристиянського періоду.* Род – творець Всесвіту (родина, рідний, народ, народити, породілля, природа).

Рожаниці – жіночі божества, пов'язані з зірками. Душа людини – зірка, яка запалюється при народженні. Впала зірка – хтось помер.

Приносили жертви: хліб, сир, мед, каша (кутя, бо першу ложку батько кидав у куток на Родздво – Різдво). Дерево життя = Родовід. Рожа ниці виникли за часів матріархату (мати Лада і дочка Леля).

Сварог – прабог, батько українського Олімпу, бог світу і світла = Зевс (грец.), Юпітер (рим.). Символи Сварога – різнобічний хрест і свастики (сварги), бачимо їх на вишивках, писанках. Мав синів – Сварожичів і Дажбога. Сварожич – це священний вогонь, домашній вогонь. Дажбог, або Даждбог – бог земного достатку, багатого врожаю (даждь – дай, бог – багатство, дай боже). Символ Дажбога – дідух і квітка соняшника, яка повертається за сонцем-батьком).

Дідух – дух Дажбога, останній сніп врожаю, який стояв у хаті. Жінка, яка обв'язувала сніп, повинна була цього року наподити (зав'язування пуповини). Навесні Дідухи обмолочували і висівали – випускали на землю, тобто новий врожай отримував живодійну силу.

Хорс – син Сварога. Бог достатку. Приносили жертви у вигляді хлібних виробів: калачів, медяників, паляниць. «Корж» = «Хорс» = індоєвр. «коло». Символ Хорса – колесо з воза. Хорс = Аполлон (грец.).

Перун – володар блискавки і грому, покровитель воїнів, у X ст. заступає Сварога.

Періщити – дощ уперіщив. Вираз «*вічний вогонь*» пішов від «*вогню живого*» (тертям дерева об дерево), який підтримувався постійно служителями культу біля ідола Перуну у Києві.

Стрибог стояв поряд з Перуном = родоначальник вітрів.

Велес (Волос) – від «волох» – волохатий, можливо, ведмідь) – бог достатку, «скотій бог» = Меркурій (рим.), який опікувався купецтвом і торгівлею. Символ – тур, назва сузір'я Волосожар (Тілець).

Мокош(a) – єдина жіноча представниця: рукоділля, прядіння, покровителька пологів. Пряла нитку життя. Зображалася з піднятими вверх руками – поза Оранти. Пішла від богині води Дани. Жертви їй – кидали в колодці та річки коштовності. Зараз – кинути монетку, щоб повернутися. Да (вода) + на (неня) = мати-вода. До = вода=річка (Дунай, Дон).

Купайло – бог літнього сонця, символізує вогонь між хлопцем і дівчиною, парус їх на цю ніч. День літнього сонцестояння. Ставили опудала Купайло (робили хлопці і спалювали) і Марену (робили дівчата і топили у воді).

Ярило – як і купайло, тільки навесні. Бог любові і пристрасті, символ плодючості, чоловічої сили. Перші свята відзначають навесні, коли він пробуджується, а влітку відбуваються поховання Ярила. Він знову завмирає на зиму. Під час святкування пробудження хлопці викрадали собі дружин. Островський «Снігуронька».

4. Українська демонологія. Не було принципової різниці у поділі на злих і добрих духів. В залежності від ситуації їм приносили жертви. Задобрювали злих духів.

Демон – переважно злий дух, але міг робити і добро. Вважали їх нечистою силою.

Чорт – не викликав страху у українців. Вони часто зверталися до чортів. Лише під впливом церкви виявилася думка, що чорт забирає душу.

Домовик – від культу предка і домашнього вогнища. Живе за піччю або під порогом. Коли родина живе в злагоді, він допомагає. Охоронець родини. Інколи має жінку – Доманю.

Лісовик – лісовий пастух для лісової худоби: оленів, ведмедів, вовків, зайців. Людям поганого не чинить, але треба його задобрити, принести жертву: яйце, печиво. Дуже схожий на чоловіка, але не має тіні. У Карпатах – Чугайстер, у Росії – Леший, у Давній Греції – Пан.

Водяник – водяний цар. Йому рибалки приносять у жертву чорного півня або чорного цапа. Раніше чорна кішка на човні була оберегом. Хазяїн русалок. Атрибут – тризуб. = Посейдон (грец.), Нептун (рим.).

Русалки (назва походить від поминальних обрядів слов'ян русалії) – духи померлих дівчат, які покінчили життя самогубством. Річкові русалки, лісові та польові. Були різні за характером, як і за життя. Гоголь «Майская ночь, или Утопленница», Леся Українка «Лісова пісня», М. Коцюбинський «Тіні забутих предків». Мавка, нявка (від стародавнього навь – покійник).

Язичницькі свята русалії 19–24 червня (у давнину місяць називався кресень, красень). У травні русалки виходять на землю у русальний тиждень. Свято Трійця є поминальним тижнем, коли русалкам приносять жертви: на дерева прив'язують полотна, вішають вінки та стрічки – русалкам на вбрання.

Перелесник – літаючий дух, який зваблює жінок і дівчат. Інколи забирає їхню силу, дарує прикраси. До однієї жінки ніколи не повертається двічі.

Упир – померлий, який п'є кров у своїх ворогів, але боїться співу півня.

Перевертень (вовкулака) – це жива людина, що могла обертатися у вовків, а потім знов у людей.

Міфічні істоти: в болоті – Болотяник, в полі – Польовик, в очереті – Очеретяник, в лісі – Полісун, скарби стереже – Скарбник.

Уособлення хвороб: Лихоманка, Трясовиця, Пропасниця – це ім'я однієї з 13 дочок богині зла Мари = лихорадка (рос.); Вогневиця – висока температура, жар; Глуханя – погіршення слуху, отит; Гризачка – свербіж; Лідниця – кидає в холод; Лякливоця – переляк; Очниця – хвороба очей; Ломота – хвороба кісток, ракуліт; Сухо-

та – сухий кашель, сучасний туберкульоз, сухоти; Мокрота – мокрий кашель, бронхіт.

Яга-баба (у похристиянський період втратила своє значення): 1. Найстаріша жінка роду, яка передає знання. 2. Дух, що опікувався чварами, бійками, аж до кровопролиття.

Див. У «Словнику давньоруської міфології» означав «божество страху і смерті». Вважався людоджером, жив на дереві. Дивуватися = боятися. Дивотворець – той, хто творить дива (втратило значення страху).

Доля. При народженні є у кожної людини. Буває доброю і злою. Своєї долі конем не об'їдиш. Фортуна (рим.) – богиня долі і щасливого випадку.

5. Прислів'я, приказки, загадки як відображення побуту давніх українців.

Прикмети: Зима без снігу – літо без хліба. Як багацько птиць – не буде гусениць. Як у травні дощ надворі – то восени хліб у коморі

Прислів'я про працю: Працюй, як коняка, а їж, як собака. Щоб рибу їсти, треба в воду лізти. Як без діла сидіти, то можна одубіти (дати дуба)

Прислів'я про одруження: Не микулай очима, як не твоя дівчина. Кожна птиця знайде свого Гриця. Від огня, води і злої жони – боже борони. Не мав лиха – так оженився

Прислів'я, що у рос. і укр. мовах звучать по-різному: На безрыбье и рак рыба – хоч за вола, аби дома не булла. Как белка в колесе – як муха в окропі. Любишь кататься, люби и саночки возить – любиш поганяти, люби й коня годувати. Яблоко от яблони недалеко падает – яка яблунька, такі й яблучка.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. З якими гуманітарними дисциплінами пов'язаний курс?
2. Яке місце посідає українська міфологічна система у системі міфів народів світу?
3. Як у літературознавстві класифікуються основні міфологічні сюжети? Наведіть приклади міфів та легенд.
4. Що означає слово «пантеон»? Яким був пантеон українських язичницьких божеств?

Лекція 2

Тема: Давня українська література. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку давньої української літератури; засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури давнього періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей прозових та поетичних текстів цього періоду; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати прозовий чи поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття давньої української літератури.

План

1. Періодизація давньої української літератури (за Д. Чижевським).
2. «Повчання дітям Володимира Мономаха» як зразок оригінальної літератури періоду Київської Русі.
3. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю.
4. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури.

1. Періодизація давньої української літератури (за Д. Чижевським).

- а) Доба монументального стилю (період Київської держави), або Література періоду Київської Русі XI – XII ст.: – перекладна література: світська та релігійна; – оригінальна література: житія, хождєнія, літописи;
- б) Доба орнаментального стилю XII – XIII ст. Ораторська проза.
- в) Література пізнього Середньовіччя II пол. XIII – XV ст.
- г) Література Ренесансу 2 пол. XV – к. XVI ст.
- д) Полемічна література к. XVI – п. XVII ст. (бароко).
- е) Література XVII – XVIII ст. (шкільна драма, вертеп).

Монументальний стиль – стиль, характерний для літератури Київської Русі XI ст.

Основні ознаки: економія стилістичних елементів, зосередженість на змісті, найпоширеніша стилістична прикраса- паралелізм.

Орнаменталізм – стиль, характерний для літератури Київської Русі XII ст.

Основні ознаки: мозаїчність, використання старого, вже відомого матеріалу для прикраси нового твору, вільне заміщення в часі тощо.

2. «Повчання дітям Володимира Мономаха» як зразок оригінальної літератури періоду Київської Русі. Поштовхом для написання став лист до брата князя Олега, який був на стороні половців та був присутній при вбивстві сина Володимира Ізяслава 1117 р. Має три окремі частини:

Релігійна. Вказівки, як чинити або жити у злагоді з Богом: молитися, каятися.

Суспільна. Обов'язки щодо ближнього: допомагати бідним, не вбивати невинного, викинути гордість з серця, не лінуватися, не давати влади жінкам над собою тощо.

Автобіографічна. Розповідь про себе, про пригоди і небезпеки у своєму житті.

Жанр «повчання» – жанр давньої української літератури, який має форму відкритого листа або промови і звернений до слухачів.

Опираючись на Святе Письмо та писання отців церкви, говорить Мономах у релігійному викладі про Божу любов і Божу всемогутність. Коли ми, думає автор, на кого лихі, бажаємо його крові. Натомість Бог терпить усі наші гріхи й дає можливість за допомогою каяття, сліз і молитви одержати над ними перемогу й позбутися їх. Дає також докази Божої всемогутності, діла якої – сонце, місяць, темрява, світло, води, земля, птиці, риби й людина у всіх своїх подобах і обличчях. Закликає до каяття, поклонів, молитов. Навіть серед ночі добре є співати побожні пісні й бити поклони. Так само сидючи на коні, коли нема іншого діла, ліпше говорити: «Господи помилуй», ніж думати якусь нісенітницю.

У другій частині говорить автор про обов'язки щодо ближнього як про повинності доброго господаря. Наказує допомагати бідним, брати в опіку вдовиць і сиріт. Забороняє карати смертю: «Ні невинного, ні винного не вибирайте й не кажіть убивати». Велить додержуватись присяги, шанувати священників, ченців, старшин, викинути гордість із серця, застерігатися лінощів. Звертаючись до

синів, Володимир Мономах радить самим виконувати усі обов'язки на війні, самим слідкувати за всім, не покладаючись ні на кого, «бо знагла людина помирає». Дає настанови, що стосуються гостей. Їх потрібно шанувати, з якої сторони вони б не прийшли, бо гості, чи то подорожні, мимо ходячи, прославляють чоловіка по всіх землях – або добрим, або лихим». Жінку, як радить Мономах, потрібно любити, але не давати їй влади над собою. «Що вмісте, – закінчує автор свої вказівки, – того не забувайте, а чого не вмісте, того вчіться... І нехай сонце не застає вас у постелі...».

У третій частині «Повчань...» Володимир Мономах розповідає про різні пригоди і небезпеки у своєму житті, із яких би вийшов цілий і здоровий. Говорить це з метою пояснити нещадним, що все на Землі відбувається з волі Господа Бога нашого.

3. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю. «Повість минулих літ» – літописне зведення, складене в Києві на початку 12 століття, пам'ятка історіографії та літератури Київської Русі.

Оригінал (першопис) «Повісті минулих літ» до наших днів не зберігся. Збереглися лише пізніші списки. Під «списком» розуміють «переписування» («списування») з іншого джерела. Найдавніші з них – Лаврентіївський, переписаний 1377, що охоплює події до 1110, та Іпатіївський (Іпатський), переписаний на початку XV ст. з доведенням розповіді до 1117. Відомі три редакції «Повісті минулих літ»: перша – складена ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором із літописних зведень поч. XII ст. з доведенням розповіді до 1113; друга – ігуменом Видубицького монастиря Сильвестром у 1116; третя виготовлена у Видубицькому монастирі 1118 для Мстислава – сина Володимира II Мономаха.

«Повість минулих літ» – перша в Київській Русі пам'ятка, в якій історія держави показана на широкому тлі світових подій. Висвітлює історію східних слов'ян та князівської влади, утвердження християнства на Русі, містить оповіді про виникнення слов'янської писемності, відбиває настрої різних суспільних верств. Записи подаються порічно. Використано перекази, оповідання, повісті, легенди.

Перекладався сучасною російською мовою Д. Лихачовим у співавторстві з Б. А. Романовим (1950), пізніше Лихачовим одноосібно.

но (1978), О. В. Твороговим (1997), А. Г. Кузьмінім; також французькою (1884), шведською (1919), німецькою (1931) і румунською (1935), англійською (1953), чеською (1954), польською (1968), українською (1990) мовами.

«Повість минулих літ» – це перший літопис, який дійшов до нас, його ще називають «Початковим літописом». До речі, саме він проливає світло на історію нашого народу від найдавніших часів і до днів життя Нестора Літописця – автора цього твору.

Літопис розповідає про початок української держави, про перших наших князів. Цікавою є легенда про заснування Києва: апостол Андрій Первозваний під час подорожі по Дніпру пророкував, що на прибережних пагорбах постане місто: «Бачите ви гори сі? Так от, на сих горах возсіяє благодать Божа, і буде город великий, і церков багато воздвигне Бог». Докладно автор розповідає про походи київських князів, про Олега та його похід на столицю Візантії Царгород (сучасний Стамбул), на воротах якого він повісив свій щит на знак перемоги. Одним із найвідоміших фрагментів «Повісті минулих літ», який пізніше ліг в основу сюжетів багатьох літературних творів, є розповідь про войовничого Святослава, який не знав страху й ніколи не відступав перед ворогом. Його вислів «Іду на Ви!» став афоризмом, ці слова князь відкрито промовляв, коли мав намір боротися з ворогом. Відомим також став вислів Святослава, який він виголосив перед нерівним боєм зі стотисячним грецьким військом: «Не осоромимо землі Руської, ляжемо тут кістями: мертві бо сорому не мають, а якщо побіжимо, то сором матимемо; станемо ж кріпко, я перед вами піду; якщо моя голова ляже, то дбайте самі про себе». З-поміж найвідоміших сюжетів літопису такі: про загибель Ігоря, про помсту княгині Ольги древлянам, про вбивство Бориса й Гліба їхнім братом Святополком.

Захоплення героїчним минулим Київської Русі й глибокий сум з приводу княжих міжусобиць і лиха, заподіяного ординцями, – провідні мотиви літопису.

4. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури. Одним із найвідоміших козацьких літописів є «Літопис Самовидця». Не вирішено остаточно проблеми авторства, місця написання цього твору. До 1846 року, поки цей літопис

не був опублікований з ініціативи Пантелеймона Куліша Осипом Бодянським, твір існував у рукописному варіанті. Визначивши, що це історичне джерело було створено сучасником подій, П. Куліш запропонував його назвати «Літописом Самовидця». Хронологічні **рамки літопису – 1648–1702 рр.** Твір помітно розпадається на дві частини. Перша являє собою окремі оповідання: «Про початок війни Хмельницького», «Сама війна року 1648», «Починається війна Збаразька року 1649». А друга частина подана у вигляді порічних записів з року 1650-го. Причину війни Хмельницького з Річчю Посполитою автор справедливо вбачав у соціальних, національних та релігійних утисках: «Початок и причина войны Хмельницкого ест единого от ляхов на православие гонение и козаком отягощение» (с. 45). Самовидець підкреслює всенародний характер війни, виділяє військовий талант Богдана Хмельницького, наголошує на його патріотизмі, сміливості, витримці й авторитеті серед козацтва. Фактично в історичній прозі Самовидець започаткував традицію змалювання особи Богдана Хмельницького.

Автор засуджує міжусобну війну, що точилася в Україні після смерті гетьмана у 1657 році. Він симпатизує Я. Сомкові, І. Золотаренку, І. Богуну. Прихильно ставиться до М. Ханенка, а неприхильно – до козацьких ватажків, у яких переважали егоїстичні, а не державні інтереси (В. Золотаренко, П. Тетеря, І. Виговський). І хоча намагається бути об'єктивним і відстороненим від емоційних оцінок, але свого кривдника Д. Многогрішного нещадно висміює, говорячи, що той відмовляється від гетьманської булави, як «стара дівка від хорошого жениха» (с. 106). Про нього ж пише з осудом під роком 1669, що Демко, будучи наказним гетьманом від Дорошенка, зрадив Брюховецького. Засуджує Самовидець й Івана Самойловича, який спочатку був добрим і ласкавим, а розбагатівши, загордувався не лише перед козацтвом, а й перед духовенством. Мазепу змальовує як талановитого державця і гарного полководця. Зазначимо, що на той час в Україні гетьманував саме І. Мазепа.

«Літопис Гадяцького полковника Григорія Грабянки» (1710 р.) за одне із своїх джерел мав «Літопис Самовидця». Григорій Грабянка отримав освіту у Києво-Могилянській академії. Далі пройшов шлях козацького старшини від гадяцького сотника до полковника, що і занотував у назві свого літопису. Його твір і громадян-

ська активність засвідчували автономістичну ідею щодо України. Загинув у 1737 р. у морському бою поблизу Очакова під час Кримського походу проти татар.

Його літопис (має близько 50 списків) за змістом ділиться на **три частини**. У **першій** оповідається про події від легендарного походження козацтва. У **другій** ідеться про визвольну війну. А у **третій** – про події, які відбувалися в Україні по смерті Богдана Хмельницького. Автор не був свідком подій війни під проводом Б. Хмельницького і часів Руїни, тож використовував документальні факти з таких історичних джерел, як київський «Синопис» II половини ХУІІІ століття, польська історіографія В. Кохановського, М. Кромера, М. Бельського, О. Гваньїні, М. Стрийковського. Звертався і до художніх творів – поеми «Громадянська війна» С. Твардовського та усної народної творчості.

У передмові Григорій Грабянка у дусі барокової поетики заявляє, що мета його праці – не корисливе прагнення до слави, а загальна користь. Вона спонукає автора не залишити в попелі загиблими славетні діяння рідного народу, а оприявити їх світові. Григорій Грабянка, як і польські історики, виводить генеалогію козаків від «праотця свого Гомера, внука Ноева» і від козарів (хозар). Народ «малоросійський» походить від скитів та аланів. Сплетення історичного і фантастичного теж указує на барокову естетику літопису. Автор прагне нагадати читачеві про колишню славу козацьку, що було дуже важливим в умовах поступової втрати Україною автономії.

Один із дослідників літопису Юрій Луценко пропонував назвати твір «бароковим історичним романом». Ідеться про широкий спектр художніх засобів, про введення у текст історичної оповіді віршів, напівлегендарних переказів. Говорячи про бароковість твору (це свого часу помітив і М. Зеров), сучасні дослідники відзначають поєнання символіко-алегоричного значення різних персонажів з історико-реалістичними, використання прийомів контрасту, смакування натуралістичних подробиць, пишні натюрморти, несподівані метафори та нанизування епітетів. Змальовуючи образ Богдана Хмельницького, Грабянка ідеалізує героя, використовуючи при цьому напівлегендарні історії про захоплення королівських привілеїв

у черкаського полковника Барабаша, про будівництво фортеці Кодак, про смерть і похорон Богдана Хмельницького.

Літопис Самійла Величка (1720 р.). У 1991 році побачив світ у перекладі Вал. Шевчука найбільший із відомих козацьких літописів – «Літопис Самійла Величка» (1670–1728 рр.). Про автора відомо, що він був військовим канцеляристом, генеральним писарем при гетьмані Івані Мазепі. Освіту отримав у Києво-Могилянській академії. Після страти його патрона – Василя Кочубея у 1708 році за наказом російського царя Величко потрапляє до петербурзької в'язниці. Виходить на волю через 7 років і оселяється на хуторі Диканьки і в с. Жуках на Полтавщині, де і пише свій літопис. На хліб заробляв, навчаючи дітей. Як людина освічена, він мав власну бібліотеку і збирав колекцію документів, що й були використані при написанні літопису, в якому автор відобразив життя України з 1648 до 1700 року.

Серед джерел свого твору він називає поему «Громадянська війна» С. Твардовського, історичні праці М. Стрийковського, М. Кромера, німецького історика С. Пуфендорфа та твори вітчизняних авторів: Інокентія Гізеля, Іоанікія Галятовського, Дмитра Туптала, Олександра Бучинського-Яскольда. Вміщено в другу книгу літопису поезії Івана Величковського, Лазара Барановича, сатиричні вірші про Івана Самойловича. Складається літопис з чотирьох томів. У передмові до читача автор говорить, що його пером «води́ла» любов до України і тривога за її долю. Українців він називає нацією козаків, «українською козацькою нацією». Він неприхильно ставиться до ремісників (будників, винокурів, кушнірів), які намагалися зрівнятися у правах з козацтвом.

Розглядаючи Величків твір на тлі світової літератури, В. О. Собо́ль відзначає: «Своїм твором С. Величко включився в розробку популярної в європейській бароковій літературі теми руїни, смерті, нищення, але осмислив її відповідно до національної ментальності, послуговуючись традиційно-вітчизняними, закоріненими у фольклор та поезику давньоруських літописів, засобами» (с. 310).

У цьому літописі вперше в українській літературі подано систематизовані життєписи гетьманів. Центральною постаттю Величкова твору (як і в інших козацьких літописах) виступає Богдан Хмельницький. В ідеалізації образу Хмельницького автор спира-

ється на фольклор. У «Сказанії» гетьман постає не тільки геніальним воєначальником, а й блискучим промовцем. Він сміливий, енергійний, здатний на рішучі вчинки. Акцентовано його важливу роль у визвольній війні. Величко порівнює Хмельницького із біблійним Мойсеєм, неодноразово підкреслюючи, що гетьман має особливий, даний від Бога розум. Досить привабливим постає в літописі образ легендарного кошового отамана Запорозького Війська Івана Сірка, в чому особливо позначився вплив української народно-поетичної традиції.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Як періоди давньої української літератури ви знаєте (за Д. Чижевським)?
2. Чим відрізняється орнаментальний стиль від монументального?
3. Що стало приводом до написання «Повчання дітям» Володимира Мономаха?
4. Як ви розумієте жанр «послання»? З яких частин складається «Послання»?
5. Який період в історії Київської Русі висвітлений в «Повісті минулих літ»? Які основні епізоди, зображені у творі, можете назвати?
6. Які хронологічні рамки «Літопису Самовидця»? Яка мета праці Григорія Грабянки?

Лекція 3

Тема: XIX ст. XIX ст. в українській літературі: напрями, жанри, проблематика. Українська драматургія і театр у 60–90-і роки XIX ст. (М. Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук», М. Старицький «За двома зайцями»)

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку української літератури XIX ст.; засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури XIX ст.; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей поетичних та драматичних текстів XIX ст.; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати драматичний чи

поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття української літератури ХІХ ст.; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. Співець українського гумору, поет, лікар, перекладач – Степан Руданський.
2. Павло Платонович Чубинський – український етнолог, географ, фольклорист, поет, громадський діяч, автор сучасного Гімну України.
3. Творчий доробок Левка Боровиковського. Збірка «Байки й прибаутки». Балада «Чарівниця».
4. Українська література в Галичині. Поезія Маркіяна Шашкевича.
5. Фундатор українського професійного театру Марко Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук».
6. Михайло Старицький – актор і драматург. Комедія «За двома зайцями».

1. Співець українського гумору, поет, лікар, перекладач – Степан Руданський(1834–1873) – український поет, перекладач, фольклорист. Народився він у селі Хомутиці (нині Калинівського району Вінницької обл.) в родині священника. Найперші знання взяв від дяка, а потім пішов навчатися до Шаргородської бурси та духовної семінарії, що у Кам'янці-Подільському. Однак, у 1856 році, всупереч волі батька він робить відчайдушний крок в житті: вирішує виїхати до Петербурга і вступити до медико-хірургічної академії. Саме цей період став найбільш яскравим та плідним для С. Руданського, як літератора: він починає друкувати власні балади, сатиричні вірші, казки та поеми. У 1861 р. він отримує посаду міського лікаря м. Ялти, де й працював до останнього дня. Внаслідок невиліковної хвороби, що точила його ще з років студентства, він помер на 40-му році життя.

Писати вірші Руданський почав ще під час навчання в Кам'янці-Подільському. Його поетична творчість не була довгою, переважна частина поезій написана між 1851 і 1861 роками. Під час перебуван-

ня в Ялті Руданський займався в основному поетичними перекладами, а в останні роки свого життя відійшов від творчої діяльності.

За життя Руданського лише кілька його віршів були надруковані в журналах. Неодноразові спроби Руданського видати збірки своїх поезій окремими книжками зазнали неудачі через антиукраїнську цензурну політику російського уряду та матеріальні нестатки автора.

Твори Руданського були надруковані і здобули визнання читачів завдяки зусиллям наступного покоління українців – Олени Пчілки, Івана Франка, Агатангела Кримського. Деякі його твори, зокрема пісня «Повій, вітре, на Вкраїну», здобули найвищу оцінку – вони перейшли в народ і поширюються як народні пісні. До історії вітчизняної літератури С. Руданський увійшов як засновник нового поетичного жанру – віршованої гуморески-співомовки. Крім того, його перу належать сатиричні твори міжнародної та антиімперської спрямованості. Серед них такі, як «Чорт», «Указ», «Вечорниці», «Купці», «Засідатель» та ін.

2. Павло Платонович Чубинський – український етнолог, географ, фольклорист, поет, громадський діяч, автор сучасного Гімну України відомий як неперевершений народознавець, збирач духовних скарбів українського народу, як економіст, поет, автор слів Державного Гімну України. Його «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край» і сьогодні не втратили своєї науковості й актуальності. У молоді роки він брав активну участь у громадському русі, поширював ідеї боротьби проти царського уряду. За свої щирі, патріотичні наміри більше як на шість років був відлучений від України і засланий на «перевиховання» в Архангельську губернію. Там здобув авторитет великого організатора науки і невтомного дослідника Північного краю. Його внесок у розвиток культури і науки в Україні величезний. По зернині збираючи скарби українського етносу: вірування, приказки, загадки, казки, описуючи побут, обряди, звичаї, він поступово згуртував навколо себе цілий ряд однодумців, які поставили українську етнографію справді на новий ґрунт. Але чи не найбільшу славу і шану йому приніс вірш «Ще не вмерла України і слава, і воля...», який невдовзі став у поєднанні з чудовою музикою композитора Михайла Вербицького широко використовуватися прогресивною молоддю і згодом пере-

творився на Гімн України. Твори Чубинського, його вірш «Ще не вмерла Україна», «Праці» етнографічної експедиції були тривалий час заборонені, хоч ними щедро послуговувалося безліч радянських науковців без посилань на автора. З набуттям незалежності Україною слова вірша Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» стали національним гімном держави. 1995 року видавництво «Мистецтво» видало ілюстрований двотомник «Мудрість віків. Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського».

3. Творчий доробок Левка Боровиковського. Збірка «Байки й прибаутки». Балада «Чарівниця». Левко Іванович Боровиковський народився 22 лютого 1806 року в с. Милюшках Хорольського повіту на Полтавщині, в родині дрібного поміщика. Крім романтичних поезій, з-під його пера виходить багато байок, він працює над укладанням словника української мови, записує зразки народної творчості.

За своє творче життя поет написав понад 250 байок, 24 балади і думи, в основу яких покладені народні перекази, повір'я; переклав російською мовою низку творів А. Міцкевича, підготував до друку 15 українських народних пісень і 1200 прислів'їв та приказок. Він записував народні перекази, повір'я, забобони, а також способи простонародного лікування різних хвороб тощо.

1852 року в Києві було видано збірку Л. Боровиковського «Байки і прибаутки». Пізніше окремі його твори зрідка друкувались у різних виданнях. Ще за життя Левка Боровиковського критика визнала новаторське значення його творчості, красу і силу його поетичного слова. Досконало володіючи рідною мовою, поет успішно випробував у своїх творах «її гнучкість, силу і багатство». Своїми романтичними творами Левко Боровиковський довів, що українською мовою можна передавати не тільки жартівливо-смішне. Для лірико-баладної творчості Боровиковського характерні глибокі переживання, драматизм дії.

В українську літературу Левко Боровиковський увійшов як визначний поет-романтик, який утвердив жанр літературної балади. Успішно розробляв він й інші жанри романтичної лірики, а також коротку байку-гумореску. Його творчий досвід у цих жанрах використали письменники наступних поколінь. Байкарська творчість

Боровиковського позитивно вплинула на дальший розвиток цього жанру в українському письменстві. Творчість Левка Боровиковського – помітний крок уперед в розвитку нової української літератури.

Більшість байок Боровиковського присвячено побутовій тематиці, проблемам загальнолюдської моралі. Для розкриття цих тем поет бере народні гуморески, прислів'я, приказки. На основі народних прислів'їв та приповідок написано такі твори, як «Москаль і Мотря», «Свій дім – своя воля», «Йолоп Клим», «Жевжик», «Хома», «Учитель», «Злодій», «Потакач» та інші. Байки Боровиковського мають стислий сюжет, в них нема розгорнутої моралі, як це бачимо у творчості пізніших байкарів, наприклад, Л. Глібова або й сучасників поета, скажімо, Є. Гребінки. Замість широкої повчальної кінцівки, Л. Боровиковський дає афоризм, виражений приповідкою або прислів'ям. Наприклад: «Не все те золото, що блищить» («Трухлявина»), «Сова хоч спить, та курей бачить» («Курча»), «П'яному і море по коліна» («П'яний»), «Хто солодко живе, той гірко умирає» («Мети»), «На здогад буряків, щоб дали капусти» і т.д. Оцінюючи байкарську спадщину Боровиковського, український поет, фольклорист і видавець А. Метлинський у рецензії на збірку «Байки й прибаютки» писав: «Басни Боровиковского частию заимствованы из Крылова и других баснописцев, частию принадлежат самому автору, но все более или менее верны духу народа, исполнены юмора, шутливости, остроумия и нередко могут служить верным зеркалом народных обычаев».

4. Українська література в Галичині. Поезія Маркіяна Шашкевича. Маркіян Семенович Шашкевич (1811–1843) – зачинатель нової української літератури в Галичині, священник УГКЦ, натхненник національного пробудження Галичини. Перший в нових часах речник відродження західноукраїнських (галицьких) земель. Очолив «Руську трійцю».

«Руська трійця» (1834–1843 рр.) – галицьке літературне угруповання, очолюване Маркіяном Шашкевичем, Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем, що з кінця 1820-х років розпочало на західних українських землях національно-культурне відродження. Породжене в добу романтизму, воно мало виразний слов'янофільський і будительсько-демократичний характер. Учасники його вживали

прибрані слов'янські імена (Шашкевич – Руслан, Вагилевич – Далібор, Головацький – Ярослав, його брат Іван – Богдан, Ількевич – Мирослав і т.д.). Його девізом були слова, що їх Шашкевич вписав до спільного альбому: «Світи, зоре, на все поле, поки місяць зійде». Члени «Руської трійці» «ходили в народ», записували народні пісні, оповіді, приказки та вислови. Цікаву подорож Галичиною та Буковиною здійснив Я. Головацький. Закарпаттям подорожував І. Вагилевич, який проводив агітаційну роботу серед селян, закликаючи їх боротися за свої права. За це його заарештували і заборонили з'являтися на Закарпатті. Навколо «Руської трійці» об'єднувалася молодь, що прагнула працювати для добра свого народу. Деякі її члени (М. Ількевич, М. Кульчицький та ін.) були зв'язані з польським революційним підпіллям. У 1834 р. «Руська трійця» робить спробу видати фольклорно-літературну збірку «Зоря», в якій збиралися надрукувати народні пісні, твори членів гурту, матеріали, що засуджували іноземне гноблення і прославляли героїчну боротьбу українців за своє визволення. Проте цензура заборонила її публікацію, а упорядників збірки поліція взяла під пильний нагляд. Істотною заслугою «Руської трійці» було видання альманаху «Русалка Дністровая» (1837 р.), що впровадила в Галичині живу народну мову, розпочавши там нову українську літературу. Вступне слово М. Шашкевича до альманаху було своєрідним маніфестом культурного відродження західноукраїнських земель. Ідея слов'янської взаємності, що нею пройнята «Русалка Дністровая», споріднює її з Колларовою поемою «Slavy dcera» (1824), яка в значній мірі інспірувала діяльність «Руської трійці». Вплив на постання «Руської трійці» мав і чеський славіст Ян Ковбек. «Русалку Дністровую» австрійський уряд заборонив. Лише 200 із 1000 примірників упорядники встигли продати, подарувати друзям і зберегти для себе, решту було конфісковано. Гурток «Руська трійця» припинив свою діяльність 1843 р. після смерті М. Шашкевича.

5. Фундатор українського професійного театру Марко Кропивницький. Йому належить основоположна роль у створенні національної школи театрального мистецтва, формуванні оригінального вітчизняного репертуару. Актора не раз запрошували на імператорську сцену, однак він не хотів розлучитися з батьківщи-

ною, рідним мистецтвом, відстоюючи у такий спосіб право українців на свою мову і культуру. Марко Кропивницький народився в с. Бежбайрак (тепер с. Кропивницьке Кіровоградської обл.) в сім'ї управителя поміщицького маєтку. У 1861–1871 рр. служив канцеляристом в установах Бобринця та Єлисаветграда (нині Кропивницький). У 1862–1863 рр. був вільним слухачем юридичного факультету Київського університету.

Після відставки 1871 р. М. Кропивницький переїздить до Одеси. Першою його роллю як актора-професіонала у складі трупи Народного одеського театру Моркових і Чернишова була роль Стецька в комедії Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». Місцева преса і публіка високо оцінили талант молодого актора. Відтоді він повністю віддається сценічній і літературній творчості, працюючи в професійних театрах Одеси і Петербурга, а також в Галичині – у складі трупи культурно-освітнього товариства «Руська Бесіда».

Царський указ 1876 р., яким заборонялись «різні сценічні вистави і читання на малоросійському наріччі», змусив М. Кропивницького знову працювати в російських трупах. Коли ж 1881 р., хоч і з цілим рядом обмежень, були дозволені спектаклі українською мовою, М. Кропивницький разом з антрепренером Г. Ашкаренком заснував у Кременчуці першу українську професійну трупу, що швидко здобула популярність в Україні та за її межами й увійшла в історію вітчизняної культури під назвою «театр корифеїв». Згодом М. Кропивницький виходить з цієї трупи і організовує нову, яка за довгі роки свого існування стала школою для багатьох славетних діячів українського театру. М. Кропивницькому належить першорядне місце у формуванні оригінального вітчизняного репертуару. І сьогодні не сходять зі сцени його класичні драми і комедії: «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Глитай, або ж Павук», «Чмир», «Скрутна доба» та ін. Актор створив чимало сценічних образів на власному драматургічному матеріалі, а також за творами інших авторів. М. Кропивницький відомий не лише як видатний драматург, актор, режисер, він також є автором ряду музичних творів, які відзначаються високою професійністю та мелодійністю (дует «За сонцем хмаронька пливе», пісня «Соловейко»).

Непересічні організаційні здібності М. Кропивницького поєднувались з потужним талантом режисера-реформатора, який тяжів до синтезу слова, музики, пісні і танцю, започаткувавши традиції класичної музично-драматичної вистави. Його називають «батьком українського професійного театру». Того, що встиг зробити за своє життя Марко Кропивницький як драматург, актор, режисер, антрепренер і композитор, цілком досить, щоб ім'я його назавжди збереглося в пам'яті українського народу і в історії світового мистецтва.

Театр корифеїв – перший професійний український театр. Його було відкрито 1882 року в Єлисаветграді, і в цей рік український театр відокремився від польського та російського. Засновником театру був Кропивницький, що володів усіма театральними професіями. Після нього найдіяльнішим був Садовський, що боровся за українське слово та український театр за часів їх заборони. Із Театром корифеїв також пов'язані імена Марії Заньковецької, Панаса Саксаганського. Стиль синкретичного театру, що поєднував драматичне й комедійне дійство з музичними, вокальними сценами, включаючи хорові й танцювальні ансамблі, вражав суто народною свіжістю й неподібністю до жодного існуючого театру.

6. Михайло Старицький – актор і драматург. Комедія «За двома зайцями». Михайло Старицький – нащадок Володимира Великого, фундатор українського професійного театру, письменник, автор слів-неологізмів, які сьогодні є широкоживаними. «Мрія», «байдужість», «чарівливий», «пестливий», «завзяття», «нестями».

Народився М. Старицький 14(2) грудня 1840 р., у с. Кліщинці на Полтавщині (тепер Черкащина). Батько – Петро Іванович, відставний ротмістр, шляхтич із давнього роду. Мати, Анастасія Лисенко, нащадок чернігівського полковника Івана Лисенка. Рідна мова, чудова природа, розкішна бібліотека плекали хлопчину, але почалася чорна смуга. Помер батько, слідом за ним пішов дідусь, сестра та двоє братів. Ці нещастя доби́ли матір – і 12-річний Михайло лишився сиротою. Його опікун Віталій Лисенко забирає родича до себе. Так і познайомилися троюрідні брати Микола Лисенко та Михайло Старицький; стали друзями, побратимами. Разом училися в Полтавській гімназії, відвідували театр, разом закохалися в одну й ту ж дівчину і співали їй ду́етом серенаду. Потім Харківський університет.

От тільки Старицький вступив на фізико-математичний, а згодом – на юридичний факультет. У 1860 р. Старицький і Лисенко терміново переводяться до Київського університету, де стають членами Київської (Старої) громади. Родичі та друзі М. Драгоманов, М. Старицький, М. Лисенко, П. Косач відкривають власним коштом недільні школи та бібліотеки, працюють у них. Коли в травні 1861 р. було перепоховання Т. Шевченка, київські студенти шляхтичі Михайло Драгоманов, Петро Косач, Тадей Рильський, Микола Лисенко, Михайло Старицький упряглися в траурний повіз і Ланцюговим мостом, а потім Дніпровською набережною доправили його до церкви Різдва на Подолі.

Бурхливе життя вадить хворому серцю Михайла Старицького і він від'їздить на Полтавщину, вступає у володіння батьковою спадщиною. Отут молодий Старицький закохався по-справжньому. На вечорницях його вразила врода селянки Степаниди. Маючи чесні наміри, він пішов до неї додому та попросив у батька дозволу про зустріч. Під вербами біля Сули місячної зоряної ночі Михайло очікував красуню і думки ткали поезію... «Ніч яка, Господи, місячна, ясна, зоряна, видно, хоч голки збирай. Вийди кохана, працю зморена, хоч на хвилиночку в гай...». Він дочекався дівчини, розмова відбулася, але Степанида виявилася зарученою. Його серце не витримало, парубок зліг. Та гойним ліком стала 14-річна карока Софійка Лисенко, сестра Миколи. Дівча давно було закоханим у троюрідного брата і зробило усе, щоб спалахнуло взаємне кохання. Софія в усьому зізналася матері й батьки дали згоду на одруження. Молодих обвінчав батюшка в сусідньому селі, додавши два роки Софії і один рік Михайлові. Прожили разом 41 рік, вона пережила чоловіка на 20 років. Молоді повернулися в Київ. І до чудових слів Микола Лисенко написав музику. От і маємо ми згадку про кохання до Степаниди «Ніч яка, Господи». Михайло отримав диплом, працював над удосконаленням мов: англійської, німецької, французької. Прагнучи з головою пірнути у літературу, Старицький купив на Поділлі село Карпівку. Працював багато: писав поезії, драми.

Лисенко та Старицький заснували Товариство українських сценічних аматорів, здійснили спочатку аматорську постановку опер, оперет, а потім на професійній сцені – 13 власних п'єс. Театр потребував коштів тому Михайло продав Карпівку і вклав усе в справу.

Так склалася відома трупа корифеїв. Іван Франко писав: «Склалося товариство, якого Україна не бачила ні до, ні після». Десять років М. Старицький віддав театру, поки геть не розорився. Він зібрав корифеїв, чесно виклав їм стан справи і попросив на короткий час затягнути паски. Але ніхто з трупи не пішов на погіршення умов заради театру. З того часу Старицький став кабінетним письменником (жив на гонорари): захоплено виспівав трилогію про Богдана, «Останні орли», «Облога Буші», «Руїна». Майже всі твори він писав у чотири руки разом із дочкою Людмилою. Митець відійшов у вічність вранці 27 квітня 1904 р. від серцевого нападу. Похований М. Старицький на Байковому цвинтарі в Києві.

«За двома зайцями». Видатний український письменник, поет, драматург Михайло Старицький ще у 19 столітті написав славнозвісну п'єсу «За двома зайцями», що є актуальною і сьогодні й досі користується неабиякою популярністю. Мало не кожен український театр має у своєму репертуарі власну інтерпретацію цієї безсмертної української класики. А художній фільм «За двома зайцями», знятий за п'єсою Старицького у 1961 році, по кільканадцять разів передивилося вже не одне покоління глядачів. Сценічне життя «Зайців» почалося 4 листопада 1883 року в Києві. Щоправда, на тодішніх афішах писали іншу назву – «Панська губа, та зубів нема». І лише в дужках додавали: «За двома зайцями».

Напевно, далеко не всім відомий і той факт, що авторів «Зайців» аж два: Михайло Старицький та Іван Нечуй-Левицький. П'єса Михайла Старицького – це фактично переробка написаної ще 1875 року «міщанської комедії» І. Нечуя-Левицького «На Кожум'яках». Свого часу п'єса Нечуя-Левицького не мала успіху. За домовленістю між авторами, Михайло Старицький переробив твір на свій лад. М. Старицький зберіг практично весь ансамбль персонажів комедії, а також суть інтриги. І все ж після переробки в комедії з'явилося й чимало нового. Її сюжет став значно динамічнішим. Ось так ця, здавалося б, звичайна собі, хоча й кумедна історія про горе-жениха, котрий хотів упіймати одночасно двох «зайців» у вигляді наречених, набула свого власного життя й пішла у світ, ставши однією з найпопулярніших і найулюбленіших українських класичних комедій. Відтоді чимало режисерів працювало з цим благодатним матеріалом, створюючи на основі нього свої власні постановки.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Хто є фундатором українського драматичного театру?
2. Коли був створений театр корифеїв?
3. Хто був першим автором комедії М. Старицького «За двома зайцями»?
4. Як розвивався літературний рух в Галичині?
5. Як склалася доля автора сучасного українського гімну?
6. Хто з відомих поетів входив у Руську трійцю?

Лекція 4

Тема: Драматична поема – новий жанр в українській літературі XIX ст. (Леся Українка «Бояриня», «Кассандра», І. Франко «Смерть Каїна»)

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку нових жанрів української літератури XIX ст., засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей драматичних поем Лесі Українки та І. Франка; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. Новації Лесі Українки в жанрі драми. Драми «Бояриня», «Кассандра».
2. Іван Франко і українська драма.
3. Образ Каїна в Біблії, п'єсі Д. Байрона «Каїн» та драматичній поемі І. Франка «Смерть Каїна».

1. Новації Лесі Українки в жанрі драми. Драми «Бояриня», «Кассандра». Драматургія Лесі Українки – феноменальне явище в українській літературі: вона вражає новизною тем, гостротою соціально-психологічних конфліктів, філософськими узагальненнями і поетичною красою. Пристрасне заперечення всього ворожого, реакційного, закостенілого в житті, утвердження гуманістичних

ідеалів ведеться в її творах з позицій неоромантизму, який намагався розширити права особистості, визволити її від тиску юрби. Творчість поетеси – якісно новий етап у розвитку української драматургії. За своїми ідейно-художніми якостями, рівнем мистецької досконалості вона є одним із найвагоміших здобутків всесвітньої драматургії.

У своїх драматичних творах Леся Українка часто зверталася до сюжетів і так званих «вічних образів», узятих із Біблії і Євангелія, з історії та літератури інших народів. Прекрасно обізнана з історією й культурою народів Європи й Азії, письменниця зверталася до переломних етапів історичного розвитку, відшукувала такі події, які були б співзвучними українській сучасності, що дозволило розширити тематичні обрії нашої драматургії, порушувати злочоденні соціально-політичні й морально-етичні проблеми, які хвилювали українське громадянство.

З іменем Лесі Українки пов'язаний і розквіт драматичної поеми в нашій літературі. Цей жанр приваблював письменницю можливістю порушувати гострі суспільно-політичні та морально-етичні проблеми у формі словесних поєдинків між носіями альтернативних поглядів, прихильниками радикальних чи консервативних ідей.

Драму «Бояриня» Леся Українка написала в 1910 р., перебуваючи на лікуванні в Єгипті. Написала поему за три дні під час лікування в єгипетському місті Гелуані, поблизу Каїра. Вперше «Бояриня» була надрукована після смерті поетеси в полтавському журналі «Рідний край» 1914 р. Відтоді поема не була розміщена в жодному збірнику й жодному з її видань. Поему було надруковано в журналі «Прапор» № 9 за 1989 р. з коментарем відомого вченого Миколи Жулинського. 1991 р. твір вийшов окремою книжкою із раніше написаною критичною статтею талановитого поета і літературознавця Михайла Драй-Хмари (1889–1939), що став жертвою сталінського терору.

Леся Українка за історичне тло своєї драми взяла період Руїни і гетьманування Петра Дорошенка – часи колоніальної політики російського царизму та безперервної боротьби українців проти внутрішніх і зовнішніх ворогів, а також гетьманських міжусобиць, які призводили до руйнації людських душ. Період Руїни є й актуальною темою і для сьогодення, оскільки наше життя чимось нагадує ту

епоху. Друга половина XVII століття увійшла в історію України під назвою «Руїна». Це був період після смерті Богдана Хмельницького, коли Україну намагалися поділити між собою Польща і Московщина, сіючи ворожнечу між козаками та провокуючи безперервні внутрішні сутички за гетьманство. Польща на той час занепадала і вже не мала колишньої сили. Лише Росія продовжувала нав'язувати свою волю українському народові. Вона роздавала козацькій старшині привілеї, щоб схилити її на свій бік і примусити зрадити інтересам України, намагалася позбавити народ мислячої інтелігенції. Політична боротьба за владу набула великого загострення, коли гетьманом вибрали Юрія Хмельницького, сина Богдана, якому відмовились підкорятися Лівобережні полки, вимагаючи обрання нового гетьмана. Розмежувалося і козацтво. Ті, хто підтримував І. Брюховецького, якого все ж обрали на Чорній раді 17 червня 1663 року, були «іродовими душами», п'яницями й нікчемами. Прибічники ж, хто не підтримували Брюховецького, не виявили волі, твердості й намагалися втекти від самих себе. Згадані історичні події знайшли відображення у творах інших видатних українських письменників, зокрема у віршах Т. Г. Шевченка, у романі П. Куліша «Чорна рада».

Над «Кассандрою» письменниця працювала упродовж 1903–1907 років. Усі намагання Лесі Українки були в руслі прагнення сказати стисліше, лаконічніше. Вона чітко усвідомлювала вимогу жанру помежів'я – концентрованість думки, почуття потрібно як в ліриці, так і динамічність, стислість дії в драмі. Зливаючись в одному жанрі ці родові стихії подвоюють вимоги. Не забуваймо й про вимогу епічного зображення. Леся Українка досягає панорамного зображення широким позатекстовим контекстом. Це міфологічно-історична епопея еллінсько-троянської війни.

Образи античної міфології приваблювали митців світового красного письменства протягом усіх наступних епох, і кожен письменник по-своєму розумів та інтерпретував їх, порушуючи проблеми, які були близькі саме йому. Героїня троянського циклу міфів Кассандра є унікальною особистістю.

Кассандра – нащадок Прометея, віща діва. Згідно з міфічними переказами, Кассандра була дочкою троянського царя Пріама. Закоханий у неї Аполлон наділив її даром провіщання, але, коли вона зневажила любов бога, він зробив так, що її пророкуванням ніхто

не вірив. Троянці не повірили, коли Кассандра провістила, що Паріс принесе їм лихо, що незабаром загине Троя. При розподілі здобичі Кассандра припала Агамемнонові і разом з ним загинула в Мікенах від рук його дружини Клітемнестри та Егіста.

Вона не підкорилася волі бога Аполлона, але разом з тим продовжувала йому служити і у своєму житті дотримувалася споконвічних моральних принципів; вона знала заздалегідь про всі нещастя, але не могла їм запобігти; вона говорила тією ж мовою, що й усі навколо неї, але її ніхто не розумів. Образ Кассандри глибоко трагічний і його використання допомагає митцям аналізувати широкий спектр актуальних для кожної епохи питань.

До цього міфу зверталось багато митців, ми ж розглянемо твори 2-х визначних постатей у світовій літературі: Есхіл і Л. Українка. Завдання, які ставили перед собою Есхіл і Леся Українка при написанні своїх творів, відрізняються, проблеми, які порушені у трилогії „Орестея» і драматичній поемі „Кассандра», не співзвучні, але використання одного міфу об'єднує ці твори, і саме тому доцільним є їх співставлення

2. Іван Франко і українська драма. У надзвичайно багатій літературній спадщині видатним явищем мистецтва слова є його драматичні твори. До театру, драматургії письменник виявив великий інтерес ще з юнацьких літ. До перших спроб Франка в драматургії належала п'єса польською мовою «Югурта», написана в 1873 році. Текст цього твору не зберігся і про зміст його нічого не відомо. Того ж року молодий письменник створив німецькою мовою драматичний епізод – сцену «Ромул і Рем» на тему античної легенди про заснування Риму. У 1874 році Франко написав історичну драму «Три князі на один престол», збирався написати п'єсу про Богдана Хмельницького. У 1876 році драма «Три князі на один престол» у сценічній обробці М. Вагилевича була поставлена на сцені гуртком львівських студентів. У наступні роки Франко незмінно приділяв значну увагу драматургії та розвитку театру, зокрема в Галичині, справив помітний вплив на театральномистецьке життя всієї України. У 1879 році Іван Франко переклав українською мовою драматичну поему Байрона «Каїн». Пізніше, на початку XX століття, видав під власною редакцією і з своїми дуже цінними вступними

статтями та коментарями п'єси Шекспіра в перекладі українською мовою Пантелеймона Куліша.

У 80–90-і роки XIX століття Франко опублікував чимало статей про театр і драматургію та рецензій на театральні вистави. «Лихо з розуму» Грибоєдова, «Борис Годунов» Пушкіна, «Ревізор» Гоголя, кілька драм і трагедій Шекспіра знайшли глибокий, вдумливий аналіз у статтях і рецензіях Франка.

Іван Франко рішуче виступав проти примітивних поглядів на театр як на розважальне видовище, боровся за реалістичне театральне мистецтво, покликане вчити і виховувати глядача в дусі вимог часу. На театр Франко дивився як на школу життя, яка вчить глядача правдивості, чесності, допомагає викривати все низьке, огидне і брати за приклад для себе все справді моральне чисте і благородне. «Коли театр має бути школою життя», – писав Франко у статті «Наш театр», – то мусить показувати нам те життя, зображувати і аналізувати його прояви, будити в слухачах критику свого життя, будити почуття, що такі і такі прояви є добрі, а ті погані. А щоб така критика була вірна, мусить бути повною і всесторонньою, опиратись на повнім і широкому зображенні суспільності. Театр, котрий піддає прилюдній критиці тільки деякі дрібненькі явища, осмішує або клеймує тільки деякі невеличкі, покутні хиби, а лишає на боці, промовчує або покриває брехнею головні, основні недоліки суспільності, той театр ніколи не стане вповні національним, не буде школою життя або буде злою школою». Погляди Франка на драматургію і театр склалися в процесі глибокого аналізу стану цього мистецтва в Галичині і в Україні загалом. А в своїй оригінальній драматургічній творчості він продовжував традиції Котляревського і Шевченка. Розквіт драматургічної творчості Франка припадає на 90-і роки.

3. Образ Каїна в Біблії, п'єсі Д. Байрона «Каїн» та драматичній поемі І. Франка «Смерть Каїна». Людина – вічний мандрівник, народ – вічний мандрівник, людина і людство, вождь і народ – це головні тематичні лінії і проблеми філософських поем І. Франка «Смерть Каїна» і «Мойсей». Запозичені з біблійної міфології, вічні образи Каїна і Мойсея мають тут оригінальне, високохудожнє трактування і виросли до символів епохи.

«Перетвореним у тип, скристалізованим у символічний образ самої ідеї» (І. Франко) є Каїн І. Франка, одержимий винятковим ба-

жанням проникнути «поза межі можливого», розгадати всю таїну світобудови, а в ній – філософсько-моральну сутність людини. Таким є і Мойсей – велике художньо-філософське уособлення народного вождя і духовного пророка.

У світовій літературі спостерігаємо дві тенденції у трактуванні образу Каїна: біблійна, за якою Каїн представлений як проклятий богом і людьми злочинець, який, убивши брата, перший вчинив велике зло на землі – смерть (М. Йогансен, Л. Гудеман, Ф. Мюллер, Х. Вайзе, С. Геснер, Ц. Дедекін), і богоборська, за якою злочинність Каїна виправдана, братовбивця – персонаж легенди реабілітований. Каїн убиває не брата, а покірного, смиренного божого слугу Авеля. Каїнове братовбивство – перший на землі бунт проти бога, який свій архітвір – людину безжалісно скривдив – обмежив знаннями, зробив смертною (Дж. Г. Байрон, Ш. Бодлер, Леконт де Ліль).

І. Франко дотримується Байронової (богоборської) традиції в опрацюванні теми Каїна (він навіть переклав містерію Байрона «Каїн» і написав до неї коротку передмову). Але поема І. Франка – це не просте повторення історії його літературного попередника – Байронового героя, а, по суті, її продовження і завершення. Чого не міг збагнути інтелект Байронового героя, збагнув інтелект Франкового Каїна. Чого прагнув герой Дж. Г. Байрона, досягнув герой І. Франка.

Уособивши в образі Каїна мислячу людину, І. Франко розкриває її у сфері філософській. Чому існує смерть на землі? Чому існує зло? Чому обмежені людські знання? Чи доцільне таке життя, що створене для смерті? Як поєднати розлад між життям і знанням? Чи можна подолати суперечність добра і зла? Такі питання хвилюють Каїна.

На прикладі дерзань Каїнового інтелекту І. Франко ставить низку вічних глибоко філософських проблем – проблему життя і знання, життя і смерті, добра і зла та ін. Ці проблеми бачимо і в дофранківських інтерпретаціях образу Каїна, які, однак, об'єднувала думка про неможливість вирішення конфлікту між життям і знанням. Герой І. Франка зумів подолати традиційний непримиренний розлад між життям і знанням, від якого страждає самотній бунтар Байрона. Каїн І. Франка не зневірився в знанні, як Каїн Дж. Г. Байрона. Останнього це привело до катастрофи, зумовило його трагедію, він

став виразником так званої «світової скорботи», якою хворіли й інші герої Дж. Г. Байрона. Каїн І. Франка відкидає метафізичне розуміння знання: він за те, щоб поставити знання на службу життю, і проти того, щоб використати його для жорстоких війн, що породжують кров, рани, смерть. Сміливий виступ І. Франка проти використання знання як засобу руйнування життя своєю глибокою гуманністю на багато років випередив сьогодишню прогресивну думку світової громадськості.

Духовно відродженим, звільненим від трагізму суперечностей своїх літературних «пращурів», повернений лицем до людей – таким у фіналі своєї еволюції стає Каїн І. Франка. І в загальній схемі розвитку від егоїзму до альтруїзму він залишає позаду свого літературного тезку – Каїна Дж. Г. Байрона. До того ж в англійського романтика “боротьба Каїна з божественним деспотизмом розвивається лише у сфері “чистої думки”, а в революційного демократа І. Франка загострена проблема тяжіння до суспільства, служіння народові.

Основний філософський пафос поеми І. Франка «Смерть Каїна» – поетизація людської думки, розкутої і вільної, думки відчайдушної, правдоборчої, що сміливо проникає в таємниці всесвіту. Ареною її дій поет робить споконвічну легендарну боротьбу між небом і землею. У цій боротьбі Каїн залишається сином землі, стає великим гуманістом із серцем, відкритим для земних людей. Своєю оригінальною версією образу Каїна І. Франко збагачує багатовікову і складну історію цього героя світової літератури.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Який драматичний період української історії зображений в поемі «Бояриня»?
2. Коли склалися погляди Франка на драматургію і театр в Галичині і в Україні загалом? Чиї традиції продовжував І. Франко?
3. На які роки припадає розквіт драматургічної творчості Франка?
4. У чому проявлено основний філософський пафос поеми І. Франка «Смерть Каїна»?

Лекція 5

Тема: Розвиток жанру «історичний роман» у творчості письменників другої половини ХХ ст.

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку жанру «історичний роман» у творчості письменників ХХ ст.; засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних творів письменників ХХ ст.; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати прозовий текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. Жанр історичного роману, основні тенденції розвитку.
2. Дилогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир».
3. Літопис класової боротьби між польською шляхтою та українськими селянами в романі В. Гжицького «Опришки».

1. Жанр історичного роману в українській літературі другої половини 20 століття. Інтерес до проблем історичної пам'яті, зв'язку часів, спадковості поколінь, національних традицій і святощів, «коріння» і «витоків» взагалі став однією з характерних ознак прози кінця 60–90-х років. Провісниками й натхненниками стали брати Тютюнники, В. Земляк, В. Міняйло, чиї книжки оновили народознавство, оновлені цими письменниками критерії народознавства та фольклористика М. Стельмаха й О. Гончара підготували П. Загребельного до поєднання часів Київської Русі із сьогоденням України в романі «Диво». Проблеми зв'язку давнини із сучасністю піднімали у своїх творах Р. Іваничук («Манускрипт з вулиці Руської», «Вода з каменю», «Четвертий вимір», «Журавлиний крик», «Орда»), В. Шевчук («На полі смиренному»), Валерій Шевчук («Велесич»).

Поступово протягом 70-х років знялися заборони з деяких історичних тем, відповідно, набував поширеності історичний та бібліографічний роман.

Із появою роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко, на початок 80-х рр.. окреслилось цілком чітко таке жанрово-тематичне утворення, як український історичний роман.

Роман історичний побудований на історичному сюжеті, відтворює у художній формі якусь епоху, певний період історії. В історичному романі історична правда поєднується з правдою художньою, історичний факт – з художнім вимислом, справжні історичні особи з – особами вигаданими, вимисел уміщений в межі зображуваної епохи.

Перше, що характеризує ІР – посилений моральний пафос, аналітичний підхід до фактів і постатей національної історії, пошук у ній уроків для сучасності, активне особистісне начало. Пешим історичним романом в українській літературі є «Чорна рада» Пантелеймона Куліша.

Органічним поєднанням історіографічних джерел і аргументованих авторських гіпотез характеризуються романи С. Скляренка «Святослав» (1959) та «Володимир» (1962), що переносять читача в епоху Київської Русі. Як зазначала критика, ці твори відчутно перегукувалися із сучасністю, сприяли критичнішому осягненню подій дня нинішнього, викликали гордість за істинний патріотизм далеких прашурів.

Як бачимо, за понад двохсотлітню тяглість побутування українська проза надбала поважну кількість творів про національно-визвольну боротьбу народу. Не випадково ж ці твори донині викликають неабиякий інтерес з боку істориків і теоретиків літератури.

Так, у дослідженнях М. Ільницького на особливу увагу заслуговують роздуми про роль документа в історичному творі, фольклоризм останнього, положення про автора як своєрідного коментатора чи учасника зображуваних подій. Учений виокремлює й дві художні домінанти, що співіснують у творах про минуле: вальтерскоттівський тип роману, героєм якого не є конкретна історична особа; твір, зорієнтований на історично- достовірний показ життя, де домисел відіграє допоміжну роль. Характерно, що вже в одній із ранніх розвідок М. Ільницький заважив: «... історична тема в літературі – це посилено пульсуюча думка, а не лише опис, відтворення подій та фактів. Наша література дозріла до художнього відображення історії духовної, історії мислячої, історії ідей. Черпати з криниці минулого

досвіду ту цілющу воду, яка оздоровлює й нашого сучасника, – найперше завдання»

У монографії Б. Мельничука «Випробування істиною» (1996) в новому методологічному ключі досліджуються основні етапи поступування вітчизняного історико-біографічного письменства. Одначе на цьому тлі вчений розгортає ряд важливих теоретичних міркувань, зокрема, щодо художнього вимислу й домислу: «художній вимисел – то приналежність творів, де змальовуються обставини й люди, яких насправді не було, а художній домисел має місце там, де інтерпретуються реальні особи та достеменні історичні факти. Це з одного боку. З другого ж виходить, що за допомогою вимислу проникають в суть інтерпретованого, а домисел дає змогу воскресити характерні історичні деталі.

Сьогодні історична романістика здійснює зростання її ідейного потенціалу, відбиваючи піднесення духовного рівня сучасника, ускладнення соціальної, моральної, філософської проблематики, яку висуває перед літературою час. Історичні романи, у першу чергу, це – єдність поколінь, спадкоємність духовних традицій, пріоритет загальнолюдських цінностей, усвідомлення того, що без засвоєння і збереження надбань минулого рух вперед неможливий.

2. Дилогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир». Семен Дмитрович Скляренко (1901–1962) народився на Чернігівщині, закінчив гімназію в Золотоноші, вчителював. Літературну діяльність почав 1918 року. Перші прозові твори були про події громадянської війни в Україні («Три республіки» 1930, «Страх» 1935). У роки війни працював в армійській та фронтовій пресі; друкував нариси й оповідання на воєнну тематику.

Найбільше відомий як автор історичних романів. Мав намір написати трилогію про становлення Київської держави, але вийшло дві книги, третя «Ярослав» не завершена.

Роман «Святослав» (1958). Тема: розповідь про життя київського князя Святослава Хороброго (Ігоровича). У сюжеті – опис життя Святослава; його любов до рабині Малуші, народження нею сина Володимира; войовничі походи проти Візантії; битви з печенігами, смерть від руки печенізького стрільця на острові Хортиця. У творі Скляренка він – хоробрий воїн, досвідчений політик, мудрий володар держави, полководець.

Роман «Володимир» (1962) – продовження «Святослава» про історію українського народу, про його минуле. Заснований на документальних матеріалах, які відтворюють історичну ситуацію та політичну атмосферу Київської Русі. Центральна постать – князь Володимир Святославович, якому випала історична роль – зміцнити позиції Київської Русі на міжнародній арені. Приймає християнство.

3. Літопис класової боротьби між польською шляхтою та українськими селянами в романі В. Гжицького «Опришки». Володимир Зенонович Гжицький (15 жовтня 1895, с. Острівець – 19 грудня 1973, Львів) – український письменник, публіцист, перекладач, мемуарист. Член Спілки селянських письменників «Плуг». Брат Степана Гжицького. Жертва сталінського терору. Народився в сім'ї вчителя, воював в Українській Галицькій армії у чині поручника. Вчився в Харківському інституті сільського господарства, який закінчив 1926 року. Був членом Спілки селянських письменників «Плуг», потім, як виходець з Галичини, – організації «Західна Україна».

Початок творчості. Гжицький починав як поет і драматург. І все ж найбільше талант В. Гжицького розкрився як прозаїка. Перша повість «Муца» вийшла 1928 р. Невдовзі побачили світ знаменитий роман «Чорне озеро» (1929, нова ред. 1957), збірка оповідань «Цісарське право», роман «Захар Вовгура» (1932).

1928 року Гжицький у складі кінописьменницької експедиції, яку очолював О. Довженко, вирушив на Алтай для вивчення життя тамтешніх жителів ойротів. Наслідком поїздки став роман «Чорне озеро» (1929), що завоював письменникові всесоюзне визнання.

Арешт і заслання. Проте постановка гострої проблеми національних взаємин у Радянському Союзі вже тоді була страктована органами ДПУ як «викривлення політики, яку проводив Сталін щодо нечисельних народностей СРСР». У постанові на арешт йому інкримінувалася приналежність до контрреволюційної організації УВО (Українська військова організація) та участь у терористичній діяльності. Судова трійка при колегії ДПУ протоколом від 23 лютого 1934 року постановила: «Гжицького Володимира Зеноновича заслати до виправно-трудового табору терміном на ДЕСЯТЬ років...»

Відбував заслання письменник у Республіці Комі. 1946 року спеціальним табірним судом був знову засуджений на 4 роки ув'язнення. Трибунал Київського військового округу на засіданні від 21 лютого 1956 року ухвалив: «Постанову судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 23 лютого 1934 року щодо Гжицького Володимира Зеноновича скасувати і справу про нього провадженням припинити за відсутністю в його діях складу злочину».

Історичний роман «Опришки» В. Гжицького – це наслідок більш ніж тридцятирічної роботи автора, яку він розпочав ще у 1931 році, а завершив у 1962 році. Походження слова «опришок» є неясним; можна зіставляти з опріч «осторонь» як іменування незалежної від пана людини (що також не зовсім зрозуміло) або «оприск – скала обломок». Опришки – народний повстанський рух, який існував з 15 до 19-го століття в Галичині, Закарпатті, Передкарпатті та Покутті. Боротьба була спрямована проти кріпосного права і свавілля великих землевласників.

У романі автор розглянув питання визвольної боротьби українського народу під проводом Олекси Довбуша. Завдяки використанню історичних фактів та їх художній інтерпретації автору вдалося втілити в реальність свій задум: показати на масштабному історичному фоні боротьбу «чорних хлопців (повстанців)» під керівництвом свого організатора-отамана Олекси Довбуша – людини, образ якої був оспіваний у фольклористиці і художній літературі, видатного керівника українського руху карпатських опришків, вихідця з бідної гуцульської селянської родини Василя Довбуша (Добоса). Олекса Довбуш рано приєднався до національно-визвольної боротьби жителів Східних Карпат, що об'єдналися в мобільні загони опришків, і займався перерозподілом надмірних багатств феодалів та їх посібників на користь найбіднішого селянства. Залучення історичних, фольклорних і літературних матеріалів допомогло В. Гжицькому по-новому трактувати образ Довбуша і його повстанців, дозволило через осмислення соціального конфлікту розкрити історичне значення особистості національного українського героя.

Роман має 2 сюжетні лінії: перша – боротьба опришків з польською шляхтою; друга – через увесь твір червоною ниткою проходить романтична сюжетна лінія “Довбуш – Дзвінка”, яка є най-

більш опоетизованою, піднесеною серед усіх інших. Ці сюжетні лінії включають у себе ще декілька побічних, таких як: Фока – каліка, з його важкою долею, любов'ю до Дзвінки та безмежною відданістю Довбушу, саме він покарав убивцю Довбуша. Лінія панів Яблунівських, до яких Довбуш з'явився на весілля, незважаючи на велику охорону, і став вимагати, щоб князь Яблунівський дав волю кріпосним і покарав Псовича, що знущався з людей і Довбушевого батька, а коли той відмовив, взяв у полон його молоду дружину Єву та ще декілька інших.

У романі вдало поєднані історичні факти з художнім вимислом. Головний герой твору – народний заступник. Йому притаманні такі риси, як чуйність, людяність, безстрашність, доброта. Письменник наголошує на розумі, далекоглядності народного ватажка, його організаторських здібностях. В. Гжицький не ідеалізує свого героя, не приписує всіх удач опришків тільки його талантові й винахідливості. Довбуш усвідомлює, що сила його – в єднанні з народом.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Які основні тенденції розвитку жанру історичний роман у другій половині 20 ст.?
2. Чому присвячена диалогія С. Складенка «Святослав», «Володимир»?
3. Які події покладені в основу історичного роману В. Гжицького «Опришки»?
4. У чому сила ватажка повстанців Олекси Довбуша?

Лекція 6

**Тема: Жіночі постаті в історії Русі-України
(за романами В. Чемериса «Ярославна», П. Загребельного
«Євпраксія»). Доля української жінки в романі
Р. Іванчука «Мальви»**

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку нових жанрів української літератури XIX ст., засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та обговорення тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей творів, присвячених ролі жінки

в історії України-Руси; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. Жіночі постаті в історії України-Русі.
2. П. Загребельний – майстер слова. Роман «Свпраксія».
3. Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви».

1. Жіночі постаті в історії України-Русі. Роль жінки в житті нації та творенні держави переоцінити важко. Історія України знає багато славетних жінок, які доклали воістину титанічних зусиль, щоб утвердилася наша нація на своїй землі. Деякі антропологи твердять, що київська софійська Оранта – це відмінне зображення древньої праматері – берегині. В Київській Русі, в Галицько- Волинській державі були жінки володарів і жінки, які переймалися державними справами. У найгірші часи татарського лихоліття українські жінки не прийняли татарських звичок, як це сталося в Московії.

Історія Руси-України сповнена багатьма звияжними і трагічними сторінками. Широко відомі і її видатні (та менш видатні) проводирі – князі руські. Однак, за рідкісними винятками, майже зовсім невідомими широкому загалові є імена та долі жінок, що супроводжували у життєвому шляху своїх чоловіків і, так чи інакше, увійшли до вітчизняної історії.

Українські жінки в політиці довгий час стикалися і досі стикаються з багатьма викликами – з боку традицій, виховання й оточення, стереотипів, проблем і шляхів їх вирішення. Жіноча політична активність у різні епохи мала свою специфіку, залежала від правових норм конкретного періоду. Високі політичні посади обіймали тільки одиниці і то в найдавніші часи або за межами українських земель. Історія політичної активності українських жінок не має якоїсь традиції, бо вона не розвивалася хронологічно, матері не передавали дочкам «у спадок» свій рід занять (натомість професійна діяльність часто переходила від батька до сина), Правове становище жінок від Київської Русі і до кінця XVIII століття зазнало певних трансформацій.

Найвідомішою політикинею киеворуської доби вважають княгиню Ольгу. Її прихід до влади пов'язують зі смертю чоловіка, князя Ігоря. Нині у багатьох Ольга асоціюється хіба зі страшною помстою древлянам за смерть свого чоловіка, цю легенду переказують в усіх підручниках з історії України. Ольга як правителька відзначалася дипломатичним хистом та запам'яталася реформами внутрішнього життя держави в різних напрямках – економічному, ідеологічному, культурному. Княгині вдалося врегулювати систему податків, що сприяло консолідації племен і зміцненню держави, – і це вважають її найбільшою заслугою. У зовнішній політиці княгиня Ольга дбала про покращення торговельних відносин з іншими державами, шукала контактів з Угорщиною, Римською імперією, бо хотіла унезаможитися від Візантії. Її називають хрестителькою Київської Русі.

Видатною постаттю в історії України (IX – XIX ст. є друга дружина Романа Мстиславовича княгиня Анна. Це про таких, як вона, жінок княжої доби літописець писав: «Дорожча вона від каменя многоцінного, радується нею муж її, бо робить вона мужу своєму добрим усе життя...Вона чинить торг, вона засадить ниву...Руки свої простирає вона на корисне...Не клопочеться про дім свій муж її, коли де-небудь він буде...У силу і в красу вона убралась. Милості її піднесли, діти її збагатили і муж її похвалить її». Остання літописна згадка про неї як мудру державну діячку, добру матір-порадницю, думку якої поважали, датується 1254 р., коли Данило запросив її на державну раду, зібрану у зв'язку з пропозицією прийняти королівську корону, що надійшла від Папи Римського. Рішення Анни було позитивним, і князь Данило дав згоду на коронування. Княгиня Анна успішно вела важку боротьбу за повернення дітям Романового спадку, за відновлення Галицько-Волинського князівства, залишалася відданою своєму народові і рідній землі. Виховані нею діти – князі Данило і Василько – гідно повели боротьбу за справу своїх батьків

Дочка Ярослава Мудрого Анна Ярославна залишила глибокий слід в історії Європи. Її називають праматір'ю всіх французьких і навіть європейських монархів. Шлюб Анни з королем Франції Генріхом I Капетінгом посів особливе місце у французьких анналах. Стався він 1048 чи 1049 року. Вінчання та коронація Анни відбулися на Трійцю 19 травня 1049 р. у кафедральному соборі Реймса,

де коронувалися французькі королі. Під час церемонії, яку здійснив архієпископ Реймський Гі де Шатільон, Анна заприсяглася на Євангелії, котре привезла з Києва. Відтоді на Реймському Євангелії, яке стало коронаційним, присягалися всі французькі королі, аж до Людовика XIV і Карла X. По смерті короля Генріха Анна брала участь у державних справах при малолітньому синові – її ім'я стоїть разом з іменем сина під численними грамотами 1060-х рр. Цікаво, що на хартії Філіпа Суассонському абатству (1063) зберігся підпис Анни, зроблений кирилицею: «Анна рѣина», тобто «Анна королева». Підпис передає старофранцузьку вимову слів слов'янськими літерами

Однією з яскравих українок, які нарівні з чоловіками творили національну історію, залишивши у ній глибокий і повчальний слід, була Роксолана (Анастасія Лісовська). Гюррем Султан (бл. 1505–15 квітня 1558), або Роксолана, відома українським читачам за однойменними творами Осипа Назарука і Павла Загребельного. Доля цієї жінки склалася так, що вона зі становища невільниці-рабині піднялась на найвищий щабель суспільної ієрархії – до султанші наймогутнішої на той час у світі Османської імперії. Роксолана зіграла важливу роль у дипломатичних відносинах Османської імперії з Польським королівством. Вона підтримувала дружні зв'язки із Сигізмундом I і його наступником Сигізмундом II Августом. Дослідники вважають, що завдяки Роксолані зменшилася кількість набігів на українські землі, які перебували у васальній залежності від Османської імперії.

2. П. Загребельний – майстер слова. Роман «Євпраксія».

Павло Архипович Загребельний (1924–2009) народився в селі Солошине Полтавської області. 1941 року закінчив десятирічну середню школу; вчорашній випускник, ще не маючи повних сімнадцяти років, пішов добровольцем до армії. Був курсантом 2-го Київського артучилища, брав участь у Битві за Київ, у серпні 1941 р. був поранений. Після шпиталю знову військове училище, знову фронт, тяжке поранення в серпні 1942 р., після якого – полон, і до лютого 1945 р. – нацистські концтабори.

У 1945 р. працює у радянській воєнній місії в Західній Німеччині. Після закінчення філологічного факультету Дніпропетровського університету (1951 р.) – майже півтора десятиліття журналістської роботи. У 1961–1963 рр. Загребельний працює головним редакто-

ром «Літературної газети» (пізніше – «Літературна Україна»), приблизно в той же час з'явилися три перші романи письменника: «Європа 45» (1959), «Європа. Захід» (1960), «Спека» (1960).

Голова Комітету з Державних премій ім. Т. Шевченка (1979–1987). Член Комітету Національних премій України ім. Т. Шевченка (09.1996–11.2005).

Герой України (2004). Орден князя Ярослав Мудрого 5-го ступеню (1999).

Павло Загребельний – це майстер слова, письменник від Бога. Найвищих трагічних нот досягає П. Загребельний у двох історичних романах про дивні й гіркі долі жінок – Євпраксії та Роксолани, долях, скалічених жорстоким часом та суспільством.

Жінка у творчості П. Загребельного підноситься до висот людського духу в першу чергу саме тому, що вона є особистістю. Зображені в історичних романах «Євпраксія» та «Роксолана» героїні П. Загребельного деякою мірою відрізняються від своїх історичних прототипів.

«Євпраксія» (1975) – історичний роман Павла Загребельного з часів Київської Русі, в якому розповідається про трагічну долю внучки Ярослава Мудрого київської княжни Євпраксії Всеволодівни, яка зуміла позбавити престолу могутнього німецького імператора. Це жінка з багатостраждальною долею, бо, ставши дружиною німецького імператора, вона терпіла приниження і страждання далеко від рідної землі. Тому, як пише сам П. Загребельний, «Євпраксія» – роман про долю людини.

Це четвертий роман Павла Загребельного з його серії книжок про Київську Русь, «Диво» – це доля таланту, «Смерть у Києві» – доля державної ідеї, «Первоміст» – доля народної споруди. «Євпраксія» – роман про долю людини. А що доля людська, надто в трагічних її вимірах, найвиразніше простежується на прикладі жінки, то й написано цей роман про жінку, про трагедію розлуки з рідною землею, про трагедію втрати любові. Події в романі відбуваються на межі XI–XII століть. Внучку Ярослава I Мудрого київську княжну Євпраксію, коли їй було лише 12 років відправляють до Німеччини, щоб вона стала дружиною маркграфа Північної Саксонії Генріха Штаденського Довгого. Не зрозуміло, чому князь Київський Всеволод віддає дванадцятирічну дівчинку (до речі, єдинокрівну сестру Володимира Мономаха) за маркграфа (для дочки князя це був надто

низького чину жених), до того ж жених не був присутнім на весіллі, замість нього під вінець з нареченою пішов один з його баронів. Хоча, і зі старшою дочкою київський князь обійшовся не краще (її чоловік міг претендувати на візантійський престол, але опинився в монастирі, а дівчинка повернулась додому).

Законності шлюб набуде, коли Праксед виповниться шістнадцять. Саксонці того часу вирізнялися надмірною брутальністю, грубістю, жорстокістю. Попри свій величний статус, юній Євпраксії неодноразово доводилося відстоювати свою честь. До виповнення повноліття дівчину відправляють до монастиря. Генріх помре якраз тоді, коли його дружині виповниться 16 років.

Там же у монастирі вона знайомиться з войовничим імператором Генріхом IV. Євпраксія зацікавила імператора. Він був напрочуд здивований її манерою спілкування, розумом та вродою. Генріх IV, Імператор Священної Римської імперії пропонує їй руку та серце, і Євпраксія стає германською імператрицею. Але в цьому шлюбі її доля буде ще страшнішою. З часом їхні стосунки з Генріхом стали досить напруженими, з'явилася неприязнь і його поведінка стосовно дружини ставала дедалі агресивнішою і він заточує її у вежу, де вона проводить кілька років свого життя.

Імператриця Адельгейда (саме таке ім'я носитиме Євпраксія після заміжжя) страждатиме ще багато років, аж поки після церковного синоду її шлюб буде розірвано. Але, долаючи злобу, чвари, інтриги імператорського двору, Євпраксія дістається рідної землі. Свої останні дні ця сильна жінка закінчить в одному з київських монастирів, забута своїми рідними.

Події, що описані в книзі, відбуваються не тільки в Київській Русі. Адже Євпраксії довелося прожити суттєву частину свого життя далеко від рідного дому. Втім, культуру, звичаї і вікові традиції Київської Русі автор зобразив дуже вдало. Втім, зумів він яскраво передати і те, що відбувалося в ті часи в Європі.

3. Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви». Р. Іваничук казав про себе, що «важко починав, важко йде», очевидно, маючи на оці не тільки вимогливість до себе, а й реакцію критики, те «важко» ніяк не можна віднести до взаємин письмен-

ника із читачами. Р. Федорів зауважує, що «як історичний романіст Р. Іваничук зростав буквально посеред критичних пострілів, часом дошкульних, болючих і несправедливих, а в багатьох випадках – і правильних». Якщо виходити із стрімкої еволюції прозаїка, то можна зробити висновок: «критичні постріли», навіть несправедливі, пішли йому на користь. Можливо, ця готовність вислухати суворий присуд «колег по перу», критики, читачів, а також прореагувати на нього є не тільки виявом духовної спроможності прозаїка, а й розшифруванням секрету читабельності його творів?

Свідчення цього – роман «Мальви». У творі є немало такого, від чого письменник пізніше відмовиться: дисгармонія між соціальним і національним у трактуванні історії, архаїчно-авантюрний сюжет з викраданням, упізнаванням-невпізнаванням, екстраординарними, нетиповими подіями, що відбуваються поза межами можливого, нормального; абстрактний, авантюрний час, який у «Мальвах» можна назвати пісенним, фольклорним часом. Відкритий у «Мальвах» образ меддаха Омара потім продовжать Осташко Каліграф («Черлене вино»), Юрій Рогатинець («Манускрипт з вулиці Руської»), Маркіян Шашкевич («Вода з каменю»), Тарас Шевченко («Четвертий вимір»). Перевиданий 1980 року в Москві роман «Мальви» сприймається нині як відправна точка еволюції жанру історичного роману в творчості Р. Іваничука, його стилю, художнього мислення.

«Мальви» – перший історичний роман Романа Іваничука. Він і приніс письменнику найбільшу славу та здобув у читача найбільше визнання. «Мальви» – не тільки роман з драматичною літературною долею, не тільки програмний твір письменника, не тільки відкриття проблеми, яка й далі асоціюється з іменем Айтматова. «Мальви» – абсолютно гармонійне поєднання матеріалу твору і його стильового вираження. Такий художній синтез не часто зустрічається в нашій прозі» (Михайло Слабошпицький).

«Найстрашнішим злом того часу (а чи тільки того?) вважав яничарство», – гадує письменник, – і найбільше мучила мене гірка правда, сформульована у Франкових словах: «Чому відступництва у нас так много і чом відступництво для нас не є страшне?»

Письменник приймає рішення написати історію яничарів! Дати у романі волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до занепаду; над закономірністю пробудження поневолених народів; над причинами тимчасових ворожих перемог, а теж фатальних невдач у боротьбі за визволення з-під чужоземного ярма...

Історичною площиною для роману «Яничари» вибране десятиліття «золотої волі» польської шляхти й безгетьманства в Україні 1638–1648-х років, найвищого розквіту яничарського корпусу в Туреччині та безкарної сваволі кримських татар, які забирали в безборонної України багатий ясир. Крім того, аналогія між епохами вбачалася ще й у тому, що зримий вже занепад більшовицької імперії нагадував упадок імперії турецької, яка ще панувала на трьох континентах, але вже була неспроможна економічно володіти надто великою територією й асимілювати безліч народів, переобтяжена імперією надмірна мілітарна сила, а яничари, ті справжні турецькі партократи, перетворилися у касту, яка стала над народом корумпованою мафією, що зверху розкладала імперію.

До написання твору Роман Іванчук дуже ретельно готувався. Він побував у Туреччині, кілька разів їздив до Криму, де педантично вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. відвідав, як турист, Стамбул, східний базар спостерігав аж у Марокко, у мусульман Сенегалу побував у гостях у байрам. Врешті поїхав з дружиною на відпочинок у кримський будинок творчості «Коктебель».

Видавці навіть і говорити не хотіли про публікацію роману під заголовком «Яничари». Побачивши на потрісканій кримській землі голівку звідкись добре знайомої жовтої квітки – мальви, зрозумів, що історичний роман буде називатися «Мальвами». Бо це трагічний символ українського народу – гожого вродою, пишного на своїй землі й знищеного духовно та фізично на чужині.

У творі зображується своєрідний мотив шукання матір'ю своїх дітей на тлі початку визвольної війни українського народу, побаченої немовби з Криму очима невольників. Цей мотив ускладнений мотивом повернення та неповернення до втраченої вітчизни, віри й роду, мотивом пам'яті.

Головні герої роману – Марія, Мальва, Стратон, Алім, Селім поєднані одною бідою: проживанням у чужому краї, та ще й у краї з іншою релігією. Перед ними у різний час постає одна й та ж проблема: змиритись та підкоритись чужій системі або все життя страждати, але залишатись вірним своїй релігії та вітчизні. Кожен з них вибирає свій шлях.

Роман Іваничук надзвичайно тонко переносить час Радянського Союзу у часи Османської Імперії. У творі можна провести чіткі паралелі між двома епохами історії України. Алім та Селім, яничари – це люди, які народились на Україні, проте переконання мали комуністичні і працювали проти своєї батьківщини. Стратон – це більшість тогочасних українців, які не сприймали режим, але жили під його владою. Мальва – це інтелігенція, це «Валенроди», які жили в Союзі, та працювали проти нього. Проте наймасштабніша паралель – Марія – це Україна, яка шукає своїх дітей, що зрадили її, яка намагається переконати їх в тому, що їхні переконання хибні, яка хоче повернутись до своєї батьківщини – незалежності. Сам автор виступає тут в образі меддаха Омара, монолог якого і є думкою Іваничука про пануючий народ в Радянському Союзі та про його вождів: «О люде османський ... Коли тобі вистачить свого власного добра, занехаяного, нерозкопаного? Чого повзеш ти на чужі землі, не розоравши своєї, чому не нагодуєш власним багатством рідних дітей, а примушуєш їх голодними ризикати по не своїх полях і дарма проливати сусідську кров? Коли ти вгамуєш свою захланну спрагу? В тебе є сьогодні влада, і ти сваволиш. Хто ж захистить тебе від Божої помсти, коли вона гряне? А прийде. Замикається вже круг віків, і ти вернешся туди, звідки прийшов, виконавши своє покликання на землі. Вернешся, осуджений світом». Ось яке було справжнє призначення роману.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

5. Яка провідна думка роману П. Загребельного «Євпраксія»?
6. Який драматичний період української історії зображений в романі Р. Іваничука «Мальви»?
7. Що таке яничарство?
8. Яка роль образу Марії в романі?

Лекція 7

Тема: «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі. Творчість Юрія Винничука і Богдана Жолдака

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку сучасної української літератури неомодерну, зокрема «чорного гумору» та використання суржику; засвоєння здобувачами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей текстів цього періоду; з'ясування особливостей найяскравіших явищ, які уособлюють концепцію неомодерну; удосконалення вмінь й навичок здобувачів інтерпретувати прозовий текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття літератури неомодерну; удосконалення мислення здобувачів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

План

1. «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі.
2. Оповідання «Ги-ги-ги» – український варіант історії про сім'юку Адамсів. Динамічний сюжет, інтрига, галицький колорит мови – характерні риси оповідання «Ги-ги-ги».
3. «Ги-ги-ги-2» як гротескне зображення нової української держави.
4. Богдан Жолдак – автор прози, написаної суржиком. Оповідання «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка».

1. «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі. Сучасна українська література, незважаючи на свою, до певної міри, сформованість, залишається об'єктом численних дискусій, що часто спричиняють появу нових поглядів на додачу до вже існуючих, викликаючи потребу всебічного свого вивчення, незаангажованого суб'єктивізмом. Проте на сьогодні стосовно будь-якого питання, пов'язаного із розвитком сучасної літератури, не існує єдності думок дослідників, кожен, хто звертається до вивчення цієї літератури, подає свою точку зору, що часто діаметраль-

но протилежна до думок колег-попередників. Обговорення актуальних питань розвитку сучасного літературного процесу в Україні порушує тему специфіки комічного в «сучукрліт», зокрема в прозі вісімдесятників. Традиційно під комічним розуміють у теорії літератури естетичну категорію, спрямовану на висміювання у художніх творах «алогічних, інертних явищ, догматизованих процесів, вад характеру». Це висміювання може відбуватися різними шляхами і засобами, що зумовлює існування різних засобів творення комічного – гумору, сатири, сарказму, іронії, пародії тощо. Відомо, що в період найактивнішого становлення «сучукрліт» (80-і рр. XX ст.), автори часто вирізнялися іронічним спогляданням навколишньої дійсності: «концентрація духовних зусиль «покоління вмираючого тоталітаризму» була використана для руйнування зброєю іронії радянських комплексів, що простежується в творчості Ю. Андруховича, В. Врублевського, В. Діброва, Б. Жолдака, Є. Кононенко, В. Косенка, Я. Лижника, М. Рябчука, які витворили естетику бунту проти найбільшої хвороби XX ст. – тоталітаризму. Бунт вісімдесятників – це іронічна посмішка безсилового інтелігента, що переростає іноді в істеричний сміх чи поблажливу зверхність філософа». Як засіб творення комічного, іронія має різну інтерпретацію в різних теоретичних джерелах. Так, іноді розрізняють гумористичну й сатиричну іронію; визначають її як одну з перехідних форм між гумором і сатирою; порушується питання про вивчення іронії поза сферою комічного та ін. Але в текстах художньої літератури зрідка натрапляємо на іронію в чистому вигляді, частіше спостерігаємо поєднання іронії з іншими засобами творення комічного, що, можливо, й зумовлює таку розбіжність дослідницьких думок. Р. Семків, аналізуючи «сучукрліт», з'ясовує, що для постмодерного тексту характерний свій особливий різновид іронії – «постмодерна іронія», яка не є тотожною узвичаєному її розумінню. Власне, за «постмодерною іронією», а саме так званою «іронією випадковості», на думку дослідника, можна ідентифікувати постмодерний текст.

Отже, творчість вісімдесятників сповнена іронічного споглядання навколишньої дійсності. Обрані для обсервування твори Ю. Винничука, Б. Жолдака, О. Ірванця свідчать про бажання письменників заявити вголос про суспільні вади, у чому їм допомагають різні засоби творення комічного. На рівні тематичному названих

письменників об'єднує небайдужість до абсурдності реалій «совдепії», «совєтчини», яку вони по-різному намагаються викрити у своїх творах. На рівні мовному – використання суржику. На рівні художніх засобів вираження комічного – неприхована іронія, що найчастіше поєднується з іншими засобами (гротеском, чорним гумором). В західній культурі «чорний» гумор став засобом переживання і критичного осмислення людського і історичного досвіду. Він допомагає формуванню позитивних культурних моделей, здійснюючи множинність зв'язків людини зі світом і виробляючи якийсь імунітет на тотальну беззахисність людини перед різними катастрофами сучасного світу. В українській культурі «чорний» гумор, ще досі залишається досить рідкісним явищем. Судячи з усього, українське суспільство ще не готове до такого засобу, свідомість українців не може сприймати настільки критичне висвітлення ситуації.

2. Оповідання «Ги-ги-ги» – український варіант історії про сімейку Адамсів. Осібне місце в «сучукрліт» посідає Ю. Винничук – «виразно львівський письменник» (за словами Р. Харчук), якого можна вважати батьком чорного гумору (хоча сам письменник віддає пальму першості Б. Жолдаку). Називаючи прозу Ю. Винничука «передпостмодерним явищем», орієнтуючись на час появи більшості його оповідань, Р. Харчук, проте, не дає виразного уявлення про її місце в «сучукрліт». Критики говорять про художню опозицію: іронічно-пародійну прозу, з одного боку, та прозу серйозну, матеріалістичну, екзистенційну – з другого. Ю. Винничук вдало поєднує трагізм, лірику та іронію у своїй творчості. Оповідання «Ги-ги-и», яке дало назву цілій збірці Ю. Винничука, Р. Харчук вважає українським варіантом історії про сімейку Адамсів. Проте твори письменника позбавлені такого наслідування (тим більше зважаючи на час створення оповідання), є цілком самобутніми, хоча важкими для розуміння широкому загалу.

Це, так би мовити, інша література і творилася вона завжди як своєрідний протест проти влади. Твори, які ввійшли до цієї книжки, писалися переважно у 70–80-ті роки минулого століття, як то кажуть, «для себе», тобто в жодному разі вони не призначалися для публікації. Натомість без зазначення авторства оповідання з'являлися у самвидаві. Звичайно, з часом прізвище автора стало відоме,

і з тих пір Юрія Винничука небезпідставно називають «батьком чорного гумору». Окрім того, що ці твори знайшли свого читача на батьківщині, вони неодноразово перекладалися багатьма мовами, навіть есперанто. Цю книжку «ГИ-ги-и» без перебільшення можна вважати взірцем творів, написаних у жанрі чорного гумору й абсурду. Жанр цей давно вже існує в розвинених літературах світу – досить згадати і Хорхе Луїса Борхеса, і Луїса Кортасара, і Шарля Бодлера, і Льюїса Керрола... Якщо серйозно, книжка Юрка Винничука смішна і беззлобна, хіба що трішки жорстока. З одного боку, дивно, адже нічого такого антирадянського у цих кумедних історіях немає. Утім, механізм протесту проти влади і щоденної борні за права галицького обивателя – доволі складна штука, і під відповідну статтю Карного кодексу за того махрового часу можна було потрапити за одне єдине вживання літери г. А тут ціле «ги-ги-ги», уявляєте!

Динамічний сюжет, інтрига, галицький колорит мови – характерні риси оповідання «Ги-ги-ги». Першим користувачем «чорного» гумору, на теренах України, був Юрій Винничук, за що його називають батьком «чорного» гумору в українській культурі. Винничук виразно львівський письменник, що дуже сильно відчувається в його творчості. Він використовує багато слів, які притаманні жителям Західної України. Також в його творах події відбуваються в краях близьких до Львова. Юрій Винничук в своїй творчості підіймає важливі проблеми і показує їх нам у ствітлі «чорного» гумору. Причому в деяких місцях таємний зміст його творів є сильно завуальованим і можливо не є доступним середньому читачу.

3. «Ги-ги-ги-2» як гротескне зображення нової української держави. Наступний твір під назвою «Ги-ги-и 2» не є таким жорстким, але зате має більш важливий внутрішній контекст. Цього разу автор показує, що люди, які керують нашою країною, нічим не відрізняються від божевільних які знаходяться на лікуванні в психлікарні, а можливо являються більш божевільними. Першим кроком такого порівняння було, те що політики всерйоз сприйняли ідею про вивід божевільних до влади. Далі наступив момент коли політики в творі змішались з пацієнтами психлікарні і почали себе вести, ще менш адекватно ніж божевільні, які знаходилися в цим приміщеннях. Оповідання «Кульпарків, або Ги-ги-и-2» тематично є продовженням

«Ги-ги-и», хоч воно й було написано значно пізніше. Тут вже знайомий читачу наратор розповідає про своє життя в божевільні і, зокрема, про те, що міська рада вирішує відкрити виборчу дільницю на території лікарні. Ця подія набуває символічності – божевільня стає алюзією на країну, народ якої є хворим на голову. А блазень-оповідач сприймається як єдина здорова людина. Таким чином, ма-ска дещо змінює свою конотацію. Використовуючи авторську маску, письменник навіює реципієнту «власне іронічне розуміння, бавить-ся своєю маскою, піддає сумніву проблеми вимислу, авторства, по-стає у ролі трикстера, який не лише висміює нормативи класики й шаблони маскультур, а й глузує над «наївними» уявленнями читача про літературну дійсність, над його рецептивною практикою»

4. Богдан Жолдак – автор прози, написаної суржилом. Оповідання «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка». Богдан Жолдак – прозаїк, сценарист, драматург. Переможець та лауреат кількох кіно-, теле- і театральних фестивалів. Член Національної спілки письменників України та Національної спілки кінематографістів України й об'єднання «Кінопис». У вісімдесятників «трагічне світовідчуття співіснує з іронією, сміхом, грою – суто постмодерністськими художніми прийомами». Найпоказовіша тут творчість Б. Жолдака, для якого «життя – маскаррад, де низьке і високе до-повнюють одне одного. Характерними ознаками стилю Б. Жолдака, крім іронічності й пародійності, є «стьоб», «чорний» гумор і вико-ристання суржику. При цьому іронія і суржик – не лише ознаки сти-лю письменника, вони міцно увійшли в його світогляд, викликаючи відповідні настрої. Так, Б. Жолдак іронічно ставиться до своєї біо-графії, називаючи, зокрема себе «найбільшим письменником Украї-ни» через власну вагу в 150 кілограмів; захищає суржик, вважаючи його «найцікавішою структурою мови». На мовленнєвих особли-востях прози Б. Жолдака акцентує і Т. Гребенюк, яка вважає, що «стильовою домінантою творів Б. Жолдака є саме мова як стихія, що має певний потенціал дотворення комічного». Тобто для пись-менника важливіше сказати не що, а як, якими мовними засобами. Працюючи здебільшого в жанрі оповідання, Б. Жолдак звертається до сатиричного висміювання колишньої радянської дійсності, так званої «советчини», часто спираючись на існуючі в народі анекдо-

тичні історії, внаслідок чого виникло кілька збірок письменника: «Яловичина – макабрески», «Шизотерапія», «Антиклімакс», «Гальманах» та ін. Використовуючи не лише іронію, а поєднуючи її з іншими засобами творення комічного, Б. Жолдак, за словами В. Поліщука, творить своєрідну гру з читачем, порушуючи при цьому різні теми та проблеми в оповіданнях збірок. Жанр оповідань Б. Жолдака Т. Гундорова визначає як фольклорні міські мініатюри, в яких поєднуються ідеологічна й буденна свідомість, солдатський анекдот і пародія на «совєтський» фольклор. Оповідачем у них є homo sovieticus. Основна особливість прози Б. Жолдака, як зазначалося вище, – використання суржика. Часто оповідачі не знають іншої форми спілкування, ніж російсько-українська «мішанка», що, зазвичай, більш характерно для жителів периферії. Проте спостерігаємо й інволюцію авторського стилю в бік наближення до літературної мови. Суржик в останньому періоді творчості зберігається майже виключно в циклі, що має красномовну назву «Прощай, суржик!», де оповідання всуціль з використанням мовної «мішанки», що значно ускладнює їх розуміння

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Як ви розумієте термін «чорний гумор»?
2. Назвіть найяскравіших представників «чорного гумору» у світовій літературі.
3. Як ви розумієте термін «суржик»? Назвіть найяскравіших представників суржика в українській літературі.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття № 1

Тема: Український фольклор: міфи та легенди.

Прислів'я, загадки, приказки

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку давньоукраїнського фольклору; засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української фольклору давнього періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей усних текстів давнього періоду; з'ясування особливостей найяскравіших явищ, що уособлюють вірування давніх українців, які увиразнюють художні прикмети фольклорного твору; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати фольклорний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття усної народної творчості; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами.
2. Українська міфологічна система – частина єдиного джерела міфів і легенд народів.
3. Класифікація основних міфологічних сюжетів.
4. Пантеон українських язичницьких божеств.
5. Українська демонологія.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Назвіть художні особливості фольклорних творів. Жанри фольклору.
2. Міфи про створення світу. Українські язичницькі божества.
3. Назвіть образи/персонажі української демонології. (Визначте етимологію слів: *затъмарити*, *марна (праця)*, *змарніти..*).

4. Коли і де вперше зустрічається термін «казка»?
5. З якими гуманітарними дисциплінами пов'язаний курс «Українська література»? Наведіть приклади.
6. Яке місце посідає українська міфологічна система у системі міфів народів світу?
7. Як у літературознавстві класифікуються основні міфологічні сюжети? Наведіть приклади міфів та легенд.
8. Що означає слово «пантеон»? Яким був пантеон українських язичницьких божеств?
9. Що означає слово «ідол»? Які саме ідоли були знищені у Києві після прийняття християнства?
10. Як відзначалися у язичницькому світі русалії, день Купайла, день Ярила?
11. Які українських авторів, твори та персонажі де використовувалися міфологічні джерела. Яку частку складає язичницький компонент у сучасній українській мові? Наведіть приклади.
12. Які ви знаєте класифікації приказок та прислів'їв? Які ви знаєте приказки про особливості характеру людини? Які ви знаєте класифікації загадок? Які ви знаєте давньоукраїнські загадки?

Заняття № 2

Тема: Давня українська література

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку давньої української літератури; засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури давнього періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей прозових та поетичних текстів цього періоду; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати прозовий чи поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття давньої української літератури; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Періодизація давньої української літератури (за Д. Чижевським).
2. «Повчання дітям Володимира Мономаха» як зразок оригінальної літератури періоду Київської Русі.
3. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю.
4. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Як періоди давньої української літератури ви знаєте (за Д. Чижевським)?
2. Чим відрізняється орнаментальний стиль від монументального?
3. Що стало приводом до написання «Повчання дітям» Володимира Мономаха?
4. Як ви розумієте жанр «послання»? З яких частин складається «Послання»?
5. Який період в історії Київської Русі висвітлений в «Повісті минулих літ»? Які основні епізоди, зображені у творі, можете назвати?
6. Назвіть жанр твору «Повість минулих літ».
7. Тема та ідея твору «Повість минулих літ». З яких легенд складається твір?
8. Кому з героїв «Повісті минулих літ» належить вислів, що став афоризмом, «Іду на Ви!»? У яких списках дійшов до наших часів текст «Повісті минулих літ»?
9. Які хронологічні рамки «Літопису Самовидця»? Яка мета праці Григорія Грабянки?
10. У якому літописі вперше в українській літературі подано систематизовані життєписи гетьманів?

Заняття № 3

Тема: XIX ст. в українській літературі: напрями, жанри, проблематика. Українська драматургія і театр у 60–90-і роки XIX ст.

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку української літератури XIX ст.; засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури XIX ст.; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей поетичних та драматичних текстів XIX ст.; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати драматичний чи поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття української літератури XIX ст.; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Співець українського гумору, поет, лікар, перекладач – Степан Руданський.
2. Павло Платонович Чубинський – український етнолог, географ, фольклорист, поет, громадський діяч, автор сучасного Гімну України.
3. Творчий доробок Левка Боровиковського. Збірка «Байки й прибаютки». Балада «Чарівниця».
4. Українська література в Галичині. Поезія Маркіяна Шашкевича.
5. Фундатор українського професійного театру Марко Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук».
6. Михайло Старицький – актор і драматург. Комедія «За двома зайцями».

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Назвіть жанрово-стильові особливості поетичних та драматичних текстів XIX ст.
2. Охарактеризуйте літературне демократично-просвітницьке угруповання «Руська трійця». Хто з відомих поетів входив у Руську трійцю?

3. Сфери діяльності видатного науковця та митця П. Чубинського.
4. Коли був створений театр корифеїв? Що означає слово «корифей»?
5. Хто був першим автором комедії М. Старицького «За двома зайцями»?
6. Назвіть основні тенденції розвитку укр. драматургії і театру в 60–90 рр. XIX ст.
7. Кого стосується висловлювання з твору М. Кропивницького: «Перед людьми вдаєте з себе святого та божого, а наодинці бісова рідня»?
8. Історія створення комедії М. Старицького «За двома зайцями». Проблематика комедії.
9. Назвіть засоби сатиричного зображення у творі М. Старицького «За двома зайцями».

Заняття 4

Тема: Драматична поема – новий жанр в українській літературі XIX ст. (Леся Українка «Бояриня», «Кассандра», І. Франко «Смерть Каїна»)

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку нових жанрів української літератури XIX ст., засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей драматичних поем Лесі Українки та І. Франка; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати поетичний текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Новації Лесі Українки в жанрі драми. Драми «Бояриня», «Кассандра».
2. Іван Франко і українська драма.
3. Образ Каїна в Біблії, п'єсі Д. Байрона «Каїн» та драматичній поемі І. Франка «Смерть Каїна».

**Завдання для поточного контролю знань і вмінь
здобувачів вищої освіти**

1. Як називається перший драматичний твір Лесі Українки? Назвіть ознаки драматичної поеми як жанру.
2. У чому полягають новації Лесі Українки у жанрі драматичної поеми?
3. Який драматичний період української історії зображений в поемі «Бояриня»?
4. Проблематика поеми «Бояриня» Л. Українки.
5. Чи можна назвати поему «Бояриня» патріотичною драмою?
6. Посилаючись на текст, покажіть, якими постають дві родини (Перебийного і Степана)? Чому не справдилися взаємні надії на щастя Степана і Оксани?
7. Як Ви розумієте слова письменниці: «Будь проклята кров ледача, не за чесний стяг пролита»?
8. Чому твір «Кассандра» Л. Українки- новаторство в жанрі драматичної поеми?
9. Складіть порівняльну характеристику Кассандри міфологічної та Кассандри –героїні поеми Л. Українки.
10. Коли склалися погляди Франка на драматургію і театр в Галичині і в Україні загалом?
14. Чиї традиції продовжував І. Франко? Що слугувало джерелами поеми І. Франка? На які роки припадає розквіт драматургічної творчості Франка?
12. У чому проявлено основний філософський пафос поеми І. Франка “Смерть Каїна”?
13. Назвіть відмінності образу Каїна у І. Франка, Д. Байрона та в Біблії. Символіка поеми Франка «Смерть Каїна».

Заняття 5

**Тема: Розвиток жанру «історичний роман» у творчості
письменників другої половини ХХ ст.**

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку жанру «історичний роман» у творчості письменників ХХ ст.; засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей історичних тво-

рів письменників ХХ ст.; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати прозовий текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Жанр історичного роману, основні тенденції розвитку.
2. Діалогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир».
3. Літопис класової боротьби між польською шляхтою та українськими селянами в романі В. Гжицького «Опришки».

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Які основні тенденції розвитку жанру історичний роман у другій половині 20 ст.?
2. Чому присвячена діалогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир»?
3. Які події покладені в основу історичного роману В. Гжицького «Опришки»?
4. У чому сила ватажка повстанців Олекси Довбуша?
5. Чи використовував автор історико-документальний та фольклорний матеріал при написанні свого роману?
6. Чиї традиції та побут описав В. Гжицький у романі?
7. До образу якого легендарного народного героя звернувся автор у романі «Опришки»? Що означає слово «опришок»?

Заняття 6

Тема: Жіночі постаті в історії Русі-України (за романами В. Чемериса «Ярославна», П. Загребельного «Євпраксія»). Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви»

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку нових жанрів української літератури ХІХ ст., засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та обговорення тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей творів, присвячених ролі жінки в історії України-Руси; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Жіночі постаті в історії України-Русі.
2. П. Загребельний – майстер слова. Роман «Євпраксія».
3. Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви».

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Яка провідна думка роману П. Загребельного «Євпраксія»?
2. Який драматичний період української історії зображений в романі Р. Іваничука «Мальви»?
3. Що таке яничарство?
4. Яка роль образу Марії в романі?

Заняття 7

Тема: Неомодернізм у сучасній українській прозі.

Творчість Олеся Ульяненка

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку нових жанрів української літератури XIX ст., засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та обговорення тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей творів, присвячених ролі жінки в історії України-Русі; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. Неомодернізм як компенсація розгромленого українського модернізму.
2. Містична безодня у прозі О. Ульяненка.
3. Сталінщина як суспільне явище в романі «Сталінка».
4. Деградація роду Піскарьових протягом кількох поколінь як характерна риса сучасної України, за О. Ульяненком.
5. Мотив злочину і покарання у творчості О. Ульяненка.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Чому роман «Сталінка» – «проекція на день нинішній»?
2. Як можна визначити життєвий матеріал і художній сюжет роману?
3. Чому за жанром «Сталінка» – неомодерний роман?
4. У чому своєрідність композиції роману?
5. Як ви розумієте образ Лорда-Йони? Чому автор назвав героя Йоною?
6. У чому причина деградації роду Піскурів?

Заняття 8

**Тема: «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській
постмодерній прозі. Творчість Юрія Винничука
і Богдана Жолдака**

Мета вивчення: отримання інформації про основні тенденції розвитку сучасної української літератури неомодерну, зокрема «чорного гумору» та використання суржику; засвоєння студентами фактичних відомостей з історії української літератури даного періоду; розгляд та класифікація тематики, проблематики, жанрово-стильових особливостей текстів цього періоду; з'ясування особливостей найяскравіших явищ, які уособлюють концепцію неомодерну; удосконалення вмінь й навичок студентів інтерпретувати прозовий текст, здатність сприймати його з урахуванням часу і задуму створення, розуміти специфіку світовідчуття літератури неомодерну; удосконалення мислення студентів (абстрактне, логічне, образне, асоціативне).

Питання заняття

1. «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі.
2. Оповідання «Ги-ги-ги» – український варіант історії про сімейку Адамсів. Динамічний сюжет, інтрига, галицький колорит мови – характерні риси оповідання «Ги-ги-ги».
3. «Ги-ги-ги-2» як гротескне зображення нової української держави.
4. Богдан Жолдак – автор прози, написаної суржиком. Оповідання «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка».

**Завдання для поточного контролю знань
і вмінь здобувачів вищої освіти**

1. Як ви розумієте термін «чорний гумор»? Назвіть найяскравіших представників «чорного гумору» у світовій літературі.
3. Як ви розумієте термін «суржик»?
4. Назвіть найяскравіших представників суржика в українській літературі.
5. Які алюзії викликає оповідання Ю. Винничука «Ги-ги-ги2»?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання 1

Тема: Український фольклор: міфи та легенди.

Прислів'я, загадки, приказки

Питання самостійної роботи

1. Українська міфологічна система – частина єдиного джерела міфів і легенд народів світу.
2. Класифікація основних міфологічних сюжетів.
3. Пантеон українських язичницьких божеств.
4. Українська демонологія.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Підготуйтеся до практичного заняття № 1 відповідно до питань.
2. Прислів'я, загадки, приказки як відображення побуту давніх українців.
3. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю.
4. Ознайомтеся зі змістом тексту «Повісті минулих літ» та з'ясуйте позицію автора стосовно описаних ним історичних подій.
5. Підготуйте інформацію про Нестора Літописця.
6. Дайте визначення поняття «прислів'я», «приказка», «загадка».
7. Доберіть та запишіть по 10 прикладів прислів'їв, приказок та загадок на побутові теми.

Завдання 2

Тема: Давня українська література

Питання самостійної роботи

1. Предмет і мета курсу «Українська література». Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами.

2. Періодизація давньої української літератури (за Д. Чижевським).
3. «Повчання дітям Володимира Мономаха» як зразок оригінальної літератури періоду Київської Русі.
4. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю.
5. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Козацька історіографія: Літопис Самовидця, Грабянки, Величка.
2. Бароко як напрям української літератури ХУІІ – ХУІІІ ст.
3. Гумор в українській літературі ХVІІІ ст. Твір «Пекельний Марко».
4. Українська література на початку ХІХ ст. Творчість А. Свидницького.
5. Новаторство А. Свидницького: сімейна хроніка «Любо-рацькі» – перший соціально-побутовий роман.
6. Дайте визначення поняття «козацька історіографія», «літопис».
7. Ознайомтеся зі змістом літописів (див. питання 1) та з’ясуйте позиції авторів стосовно описаних ними історичних подій.
8. Дайте визначення поняття «гумор», «іронія», «сатира», «сарказм».
9. Порівняйте образ Марка з твору ХУІІІ ст. (автор невідомий) «Пекельний Марко», вірша І. Малковича «Марко Пекельний» та поезії Л. Костенко «Маркова скрипка».
10. Схарактеризуйте особливості літературного процесу в Україні на початку ХІХ ст.: напрями, жанри, проблематика, представники».
11. Доведіть, що сімейна хроніка А. Свидницького «Любо-рацькі» – соціально-побутовий роман.
12. З’ясуйте, у чому полягало новаторство автора?
13. Наведіть приклади з твору зображення шкільної науки в Україні на початку ХІХ ст. (2–3).
14. Дайте розгорнуту характеристику героям твору.
15. Проілюструйте прикладами з роману особливості українського побуту 40-х років ХІХ ст. (5–6 прикладів).

Завдання 3

Тема: XIX ст. в українській літературі: напрями, жанри, проблематика. Українська драматургія і театр у 60–90-і роки XIX ст.

Питання самостійної роботи

1. Творчий доробок Левка Боровиковського. Збірка «Байки й прибаютки». Балада «Чарівниця».
2. Українська література в Галичині. Поезія Маркіяна Шашкевича.
3. Фундатор українського професійного театру Марко Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук».
4. Михайло Старицький – актор і драматург. Комедія «За двома зайцями».

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Театр корифеїв – перший український професійний театр.
2. Фундатор українського професійного театру М. Кропивницький. Комедія «Глитай, або ж Павук».
3. Михайло Старицький – актор і драматург. Комедія «За двома зайцями».
4. Дайте визначення поняття «комедія», «трагікомедія», «драма», «п'єса», «водевіль».
5. Підготуйте презентацію на тему «Кропивницький (Єлісаветград) – колиска українського театру».
6. Вивчіть напам'ять вірш М. Старицького «Виклик» («Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна...»).

Завдання 4

Тема: Драматична поема – новий жанр в українській літературі XIX ст. (Леся Українка «Бояриня», «Кассандра», І. Франко «Смерть Каїна»)

Питання самостійної роботи

1. Новації Лесі Українки в жанрі драми. Драми «Бояриня», «Кассандра».
2. Іван Франко і українська драма.

3. Образ Каїна в Біблії, п'єсі Д. Байрона «Каїн» та драматичній поемі І. Франка «Смерть Каїна».

**Завдання для поточного контролю знань
і вмінь здобувачів вищої освіти**

1. Опишіть у чому полягають новації Лесі Українки у жанрі драматичної поеми?
2. Який драматичний період української історії зображений в поемі «Бояриня»?
3. Коли склалися погляди Франка на драматургію і театр в Галичині і в Україні загалом? Чиї традиції продовжував І. Франко?
4. У чому проявлено основний філософський пафос поеми І. Франка «Смерть Каїна»?

Завдання 5

**Тема: Розвиток жанру «історичний роман» у творчості
письменників другої половини ХХ ст.**

Питання самостійної роботи

1. Жанр історичного роману, основні тенденції розвитку.
2. Діалогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир».
3. Літопис класової боротьби між польською шляхтою та українськими селянами в романі В. Гжицького «Опришки».

**Завдання для поточного контролю знань
і вмінь здобувачів вищої освіти**

1. Особливості жанру «історичний роман» С. Скляренка.
2. Легенди та оповіді про князя Володимира.
3. Зображення боротьби між язичництвом і християнством у романі С. Скляренка «Володимир».
4. Порівняйте історичні факти про князя Володимира та факти, викладені у романі С. Скляренка «Володимир».
5. Пов'яжіть події попереднього роману С. Скляренка «Святослав» і наступного «Володимир».

Завдання 6

**Тема: Жіночі постаті в історії Русі-України (за романами В. Чемериса «Ярославна», П. Загребельного «Євпраксія»).
Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви»**

Питання самостійної роботи

1. Жіночі постаті в історії України-Русі.
2. П. Загребельний – майстер слова. Роман «Євпраксія».
3. Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви».

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Розвиток жанру «історичний роман» у творчості В. Чемериса.
2. Особливості жанру «історичний роман» В. Чемериса.
3. Історичні події, зображені в романі «Ярославна».
4. Розвиток жанру «історичний роман» у творчості П. Загребельного.
5. Три романи П. Загребельного з його серії книжок про Київську Русь.
6. Визначте часи, про які розповідає роман П. Загребельного «Євпраксія».
7. Підготуйте інформацію про роль і місце в історії видатних жінок-українок.

Завдання 7

**Тема: «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській
постмодерній прозі. Творчість Юрія Винничука
і Богдана Жолдака**

Питання самостійної роботи

1. «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі.
2. Оповідання «Ги-ги-ги» – український варіант історії про сімейку Адамсів. Динамічний сюжет, галицький колорит мови – характерні риси оповідання «Ги-ги-ги».

3. «Ги-ги-ги-2» як гротескне зображення нової української держави.
4. Богдан Жолдак – автор прози, написаної суржилом. Оповідання «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка».

**Завдання для поточного контролю знань
і вмінь здобувачів вищої освіти**

1. Українська література «поза нормою» як феномен сучасності.
2. Доведіть, що українська література «поза нормою» є феноменом сучасності. Напишіть конспект на тему: «Український літературний постмодерн і творчість Б. Жолдака».
3. Дайте визначення суржика. Випишіть із суржикованих оповідань зі збірки «Прощай, суржику» Б. Жолдака афоризми.
4. Розкрийте особливості гумору в оповіданнях «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка» та інші.
5. Аргументуйте прикладами з оповідань думку дослідниці Т. Гундорової, яка визначає жанр оповідань Б. Жолдака «як фольклорні міські мініатюри, в яких поєднується ідеологічна й буденна свідомість, солдатський анекдот і пародія на фольклор».

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет і мета курсу «Українська література».
2. Зв'язок з іншими гуманітарними дисциплінами.
3. Українська міфологічна система – частина єдиного джерела міфів і легенд народів світу.
4. Класифікація основних міфологічних сюжетів.
5. Пантеон українських язичницьких божеств.
6. Українська демонологія.
7. Періодизація давньої української літератури (за Д. Чижевським).
8. Охарактеризуйте оригінальну літературу періоду Київської Русі.
9. «Повчання дітям Володимира Мономаха» – література Київської Русі.
10. «Повість минулих літ» як приклад монументального стилю.
11. Козацькі літописи – самобутнє явище давньої української літератури.
12. Хронологічні межі та зміст «Літопису Самовидця».
13. Охарактеризуйте, яка мета праці Григорія Грабянки.
14. Охарактеризуйте літопис Величка.
15. Співець українського гумору, поет, перекладач – Степан Руданський.
16. Павло Платонович Чубинський – український етнолог, географ, фольклорист, поет, громадський діяч, автор сучасного Гімну України.
17. Творчий доробок Левка Боровиковського. Балада «Чарівниця».
18. Охарактеризуйте збірку Левка Боровиковського «Байки й прибаютки».
19. Українська література в Галичині.
20. Поезія Маркіяна Шашкевича.
21. Фундатор українського професійного театру Марко Кропивницький.
22. Комедія «Глитай, або ж Павук» Марка Кропивницького.
23. Михайло Старицький – актор і драматург.
24. Комедія Михайла Старицького «За двома зайцями».
25. Новації Лесі Українки в жанрі драми.

26. Драми Лесі Українки «Бояриня», «Кассандра».
27. Новаторство Лесі Українки в жанрі драматичної поеми «Кассандра».
28. Іван Франко і українська драма.
29. Образ Каїна в Біблії, п'єсі Д. Байрона «Каїн» та драматичній поемі І. Франка «Смерть Каїна».
30. Жанр історичного роману, основні тенденції розвитку.
31. Розвиток жанру «історичний роман» у творчості В. Чемериса.
32. Дилогія С. Скляренка «Святослав», «Володимир».
33. Літопис класової боротьби між польською шляхтою та українськими селянами в романі В. Гжицького «Опришки».
34. Охарактеризуйте історичне минуле в романі В. Гжицького «Опришки».
35. Жіночі постаті в історії України-Русі.
36. П. Загребельний – майстер слова. Роман «Свпраксія».
37. Доля української жінки в романі Р. Іваничука «Мальви».
38. Історичний період зображений в романі «Мальви» Р. Іваничука.
39. Персонажі роману «Мальви» Р. Іваничука – життя в неволі.
40. Неомодернізм як компенсація розгромленого українського модернізму.
41. Містична безодня у прозі О. Ульяненка.
42. Сталінщина як суспільне явище в романі «Сталінка».
43. Деградація роду Піскарьових протягом кількох поколінь як характерна риса сучасної України, за О. Ульяненком.
44. Мотив злочину і покарання у творчості О. Ульяненка.
45. «Чорний гумор» і суржик в сучасній українській постмодерній прозі.
46. Оповідання «Ги-ги-ги» – український варіант історії про сімейку Адамсів.
47. Динамічний сюжет, інтрига, галицький колорит мови – характерні риси оповідання «Ги-ги-ги».
48. «Ги-ги-ги-2» як гротескне зображення нової української держави.
49. Богдан Жолдак – автор прози, написаної суржилом.
50. Оповідання Богдана Жолдака «Не пахнуть», «Вельми», «Глинопис», «Литка».

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ (РЕКОМЕНДАЦІЇ) ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Проведення практичних занять уможливорює вирішувати основну дидактичну мету – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих здобувачами вищої освіти на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення здобувачів вищої освіти.

Завдання практичного заняття:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка здобувачів до складання заліку;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка до майбутньої практичної діяльності тощо.

Основною вимогою до проведення практичних занять є забезпечення розуміння здобувачами теоретичних основ і творчого виконання практичної роботи. Ефективність практичного заняття залежить від самостійності виконання роботи кожним здобувачем вищої освіти.

Практичні заняття проводяться в об'ємі, не меншому, ніж зазначений у цьому комплексі для таких занять.

При підготовці до практичних занять викладачеві бажано обговорити зі здобувачами структуру заняття, та вимоги до них, а саме: здобувач вищої освіти повинен проаналізувати свій конспект лекції, рекомендовані літературні та нормативні джерела до теми, скласти робочий запис відпрацьованого матеріалу і використати його при відповіді на запитання заняття.

При проведенні практичних занять викладач заздалегідь формує структуру проведення заняття, у якому визначає порядок і послідовність заслуховування підготовлених відповідно до теми заняття доповідей, обговорення їх, опитування студентів, проведення

захисту рефератів, у разі наявності таких та проведення дискусії з теми заняття.

Практичні заняття є найважливішим засобом розвитку у майбутніх спеціалістів досвіду самостійної діяльності. Це досягається шляхом виконання відповідних умов:

- продумане планування навчального матеріалу: встановлення логічного зв'язку з матеріалами, вивченими раніше, використання знань, отриманих на лекціях на професійній і міжпредметній основі;

- озброєння здобувачів вищої освіти методикою читання і конспектування, складання планів і тез виступу, вирішення задач, виконання практичного завдання і написання звітів;

- урахування індивідуальних особливостей і готовності в до виконання практичного завдання, звертання уваги на найбільш складні для засвоєння розділи, обладнення робочих місць сучасними технічними засобами навчання, електронно-обчислювальними машинами тощо;

- раціоналізація самостійних занять здобувачів: правильне визначення витрат часу, оптимізація змісту і внесення до системи завдань оптимального поєднання методів навчання. Формування умінь і навичок відбувається через різні дії та багаторазові повторення – через вправи.

Оцінка доповідей, відповідей на запитання оцінюються за національною шкалою, про що ставиться відмітка у журналі академгрупи.

При проведенні занять, крім відповідей на питання (відповідно до рекомендованих планів), здобувачі розв'язують ситуативні завдання (задачі).

Оцінювання вирішення ситуативних завдань проводиться також за національною шкалою, про що робиться відмітка в журналі академгрупи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Назаренко О. М. Сучасна українська література: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2023. 149 с.
2. Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Центр навчальної літератури, 2019. 200 с.
3. Гжицький В. Опришки. Оповідання. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 340 с.
4. Гулей Д. Українська народна творчість. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 452 с.
5. Давня українська література. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 452 с.
6. Історія української літератури. Том 7. Книга перша. Київ: Наукова думка, 2021. 752 с.
7. Ковалів Ю. Історія української літератури кінець XIX – поч. XXI ст. Еміграційні колізії письменства. Київ: Академія, 2021. 592 с.
8. Леся Українка. Лісова пісня. Бояриня. Київ: Кондор, 2022. 212 с.
9. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 186 с.
10. Старицький М. За двома зайцями. Облога Буші. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 192 с.
11. Франко. І. Вибрані твори. Київ: Yakaboo Publishing, 2023. 384 с.
12. Шерер Жан-Бенуа. Літопис України або історія козаків-запорозжів та козаків України. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 302 с.

Список допоміжних джерел

1. Бабак Г. І. Українська література: таблиці, опорні схеми та ілюстрації до творів: навчально-методичний посібник. Муровані Курилівці, 2018 60 с.
2. Єшкілев В. Л. Патерн. Роман. Харків: ВД Фабула, 2021. 208 с.
3. Назаренко О. М., Фольклорне походження прецедентних газетних заголовкових комплексів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип.49. Одеса, 2021. С.149-152.
4. Назаренко О. М. Походження прецедентних газетних заголовків у із художньої літератури. Науковий вісник Міжнародного гу-

- манітарного університету. Серія: Філологія. Вип. 38. Одеса, 2019. С. 139 – 141.
5. Назаренко О. М. Цитати в українському постмодерністському дискурсі. The 14-th International scientific and practical conference «Actual problems of science and practice». Стокгольм, Швеція. 2020. С. 509 – 512.
 6. Назаренко О. М., Сікорська В. Ю., Мельник С. М. До інтерпретації образу Роксолани-Хюррем в українській і турецькій літературі. Philological science and education: transformation and development vectors. Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. С. 414 – 426.
 7. Пуніна О. Експресіоністичний метод Олеся Ульяненка: роман «Сталінка». Слово і час. № 10. Київ, 2019. С. 84-91.

Зміст

ВСТУП	3
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	9
НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ	10
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	62
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	74
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ	82
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ (РЕКОМЕНДАЦІЇ) ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ..	84

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Навчально-методичний посібник

для підготовки здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»

Укладач – Оксана Миколаївна Назаренко

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 4,7. Зам. № 2402–13.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net